

Tobaksvanor i Sverige 2003–2020

CAN Rapport 206

Martina Zetterqvist & Mats Ramstedt

Förord

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum inom ANDTS-området. Vårt uppdrag är att sprida kunskap om konsumtions- och skadeutvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, sammanställningar och forskning, men även via kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är Monitormätningarna, Vanor och konsekvenser samt CAN:s nationella skolundersökning.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. CAN:s styrelse utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och årsmötet. Regeringen utser ordförande och ersättare.

Monitormätningarna startades i juni år 2000. Sedan CAN övertog mätningarna 2013 har vi årligen publicerat rapporter om anskaffning samt konsumtionsmönster för alkohol respektive tobak. Det övergripande syftet är att ge en bild av den totala alkohol- och tobakskonsumtionen i Sverige, inklusive de delar som kommer från oregistrerade källor. Frågor om konsumtionsvanor har successivt införts i mätningarna, liksom frågor om tobak, medan anskaffning av alkohol har mätts sedan starten.

I denna rapport presenteras skattningar av den totala cigarett- och snuskonsumtionen i Sverige fram till och med år 2020. Vidare presenteras uppgifter baserade på självskattad konsumtion som synliggör hur vanorna har förändrats och hur de skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen.

Rapporten har författats av Martina Zetterqvist (som skrivit om konsumtionsvanorna) och Mats Ramstedt (som skrivit om anskaffning). Viktoria Åström, Ulf Guttormsson och Björn Trolldal har granskat olika delar av rapporten och bidragit med värdefulla synpunkter på innehållet. Tobaksdelen i Monitormätningarna och den här rapporten har finansierats av Socialdepartementet.

Avslutningsvis vill vi tacka alla som har deltagit i frågeundersökningen, eller på annat sätt bidragit till undersökningens genomförande under åren.

Stockholm, december 2021

Charlotta Rehnman Wigstad

Direktör CAN

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Inledning.....	7
Resultat.....	9
Anskaffning av cigaretter.....	9
Anskaffning av snus.....	10
Självrapporterade uppgifter om rökning, snusning och e-cigarettanvändning.....	13
Röker och/eller snusar totalt.....	13
Rökvanor.....	15
Snusvanor.....	18
Rökning och snusning i olika utbildningsgrupper.....	22
Förändringar under covid-19-pandemin.....	24
Användning av e-cigarettor.....	28
Avslutande diskussion.....	30
Referenser.....	33
Bilaga 1. Material och metod.....	36
Inledning.....	36
Urval och täckning.....	37
Intervjumetoder.....	38
Bortfall och viktning.....	40
Sammanfattning metodförändringar 2019–2020.....	42
Imputeringar av värden.....	44
Registrerad försäljning av cigaretter och snus.....	44
Registrerade delmängder cigaretter.....	46
Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder.....	47
Självrapporterade rök- och snusvanor.....	49

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISSN 0283-1198
ISBN 978-91-7278-335-5 (pdf)
Urn nbn:se:can-2021-13 (pdf)

Sammanfattning

Den totala konsumtionen av cigaretter och snus baserad på data om anskaffning

Cigaretter

Under 2020 skattades den totala cigarettkonsumtionen i Sverige till 625 cigaretter per invånare 15 år och äldre, vilket är en minskning med 7 procent jämfört med 2019.

94 procent av cigaretterna var inköpta och beskattade i Sverige (registrerade) medan övriga andelar var oregistrerade i form av resandeförsel (3 procent) och köp av smugglade cigaretter (3 procent).

Cigarettkonsumtionen har minskat med 43 procent sedan 2003. Nedgången berör både registrerade (-40 procent) och oregistrerade cigaretter (-69 procent).

Snus

Under 2020 konsumerades 0,82 kilo snus per invånare 15 år och äldre, vilket var en minskning med 3 procent jämfört med 2019.

99,7 procent av snuset var inköpt och beskattat i Sverige och 0,3 procent var inköpt i samband med utlandsresor (resandeförsel).

Snuskonsumtionen uttryckt i antal kilo per invånare 15 år och äldre har minskat med 12 procent sedan 2003, medan konsumtionen uttryckt i antal dosor per invånare har ökat med 39 procent. Skillnaden beror på övergången från lös- till portionssnus. Det har inneburit att den genomsnittliga vikten per dosa minskat.

Självrapporterade uppgifter om rökning, snusning och e-cigarettanvändning

Röker och/eller snusar totalt

Under 2020 hade 29 procent av Sveriges befolkning i åldern 17–84 rökt och/eller snusat vid minst ett tillfälle den senaste månaden.

Att ha rökt eller snusat var betydligt vanligare bland män (37 procent) än bland kvinnor (21 procent). Det var vanligast bland personer i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (40 procent). Andelen minskar sedan med stigande ålder.

Andelen som rökt och/eller snusat minskade under perioden 2007–2011. Därefter har andelen återigen ökat och låg år 2020 på den högsta nivån sedan mätningarna började.

Rökvanor

Under 2020 hade 14 procent av befolkning rökt vid minst ett tillfälle den senaste månaden. Omkring 8 procent hade rökt dagligen och 6 procent sporadiskt.

Det var lika vanligt att män och kvinnor rökte. Rökning var vanligare bland yngre personer; 22 procent bland 17–29 åringar, mot 9 procent bland 65–84 åringar.

Daglig rökningen har minskat kraftigt sedan 2003, medan den sporadiska rökningen har legat på en mer oförändrad nivå.

Mängden cigaretter rökarna själva uppger att de röker har minskat med omkring 35 procent: från en genomsnittlig årskonsumtionen på 3 356 cigaretter per rökare 2003, till 2 196 år 2020.

Snusvanor

Under 2020 hade 20 procent av befolkningen snusat vid minst ett tillfälle den senaste månaden. Omkring 16 procent var dagliga användare och 4 procent sporadiska.

Det var betydligt vanligare att män hade snusat (29 procent) än att kvinnor hade gjort det (10 procent). Snusning var vanligare bland yngre personer; 29 procent bland 17–29 åringar, mot 8 procent bland 65–84 åringar.

Sett till hela perioden 2007–2020 har andelen snusare ökat. Bland männen minskade andelen användare något fram till 2011 för att sedan öka igen. Andelen kvinnor som snusar har ökat – från 4 procent år 2007 till 10 procent år 2020.

Mängden snusdosor som snusarna själva uppger att de använder har legat på en relativt stabil nivå under hela perioden (omkring 200 dosor per dagligsnusare och år). En viss ökning syntes dock 2019 och sedan dess har konsumtionen legat på omkring 230 dosor.

Rökning och snusning i olika utbildningsgrupper

Det var betydligt vanligare att personer med högst förgymnasial utbildning rökte dagligen, jämfört med dem med eftergymnasial utbildning. Störst skillnad i andelen dagligrökare fanns mellan kvinnor med högst förgymnasial utbildning (15 procent) och kvinnor med eftergymnasial utbildning (5 procent).

Det var ungefär lika vanligt att de med eftergymnasial och förgymnasial utbildning snusade dagligen. Bland både män och kvinnor var det vanligast att de med högst gymnasial utbildning snusade.

Förändringar under covid-19-pandemin

Fler rökare uppgav att de minskat sin konsumtion, jämfört med ökat den under pandemins första år. Majoriteten hade dock inte förändrat sina rökvanor.

De rökare som uppgav att deras psykiska välbefinnande hade påverkats mycket negativt under pandemin uppgav i större utsträckning att de ökat sin cigarettkonsumtion, jämfört med de som påverkats negativt i låg grad.

Fler dagligsnusare uppgav att de ökat sin konsumtion jämfört med minskat den under pandemins första år. Även här hade dock majoriteten inte förändrat sina snusvanor.

De snusare som uppgav att deras psykiska välbefinnande hade påverkats mycket negativt under pandemin uppgav i större utsträckning att de ökat sin snuskonsumtion, jämfört med de som påverkats negativt i låg grad. Samma mönster syntes för de som upplevt att deras arbete eller ekonomi påverkats negativt i hög grad.

Användning av e-cigarett

Under 2020 hade i genomsnitt 1 procent av befolkningen använt e-cigarett någon gång den senaste månaden. E-cigarettanvändning var vanligast bland personer i åldersgruppen 17–29 år, men även där var användandet begränsat.

Inledning

Tobaksrökningen orsakar stora hälsoproblem i befolkningen och är en av de främsta påverkansbara hälsoriskerna i Europa. Rökning har identifierats som en riskfaktor för flertalet sjukdomar och särskilt vanliga är olika former av cancer och hjärt- och kärlsjukdomar. I Sverige har studier visat att tobaksrökning står för omkring 8 procent av den totala sjukdomsördan. Det är mer än dubbelt så mycket som sjukdomsördan för alkohol- och narkotikaanvändning tillsammans (Agardh, m.fl. 2014).

Minskad tobakskonsumtion är ett av målen i den svenska folkhälsopolitiken (Sveriges Riksdag, 2016). Sverige har, liksom många andra länder, skrivit under WHO:s tobakskonvention och därmed förbundit sig att genomföra konventionens olika artiklar för att minska användning av tobak. Under 2016 ställde sig regeringen också bakom opinionsundersökningen Tobacco Endgame som bland annat syftar till att mindre än 5 procent av Sveriges befolkning ska röka dagligen år 2025. Med tanke på de betydande negativa effekter som tobaksrökningen medför, och de politiska ambitionerna att minska tobaksanvändningen, är det angeläget att följa konsumtionens utveckling.

I Sverige har både andelen dagligrökare och mängden cigaretter de röker minskat under en lång tid. Bara sedan 2003 har andelen dagligrökare halverats och är numera den lägsta inom EU (Europeiska kommissionen, 2021). Till skillnad från andra EU-länder har Sverige dock ett undantag från EU:s försäljningsförbud mot snus. Det innebär att snus får säljas i Sverige men inte exporteras till andra EU-länder, förutom för eget bruk. Om andelen snusare läggs ihop med rökarna ligger tobaksanvändningen i Sverige närmare genomsnittet i Europa.

Snuset har dessutom blivit allt populärare i Sverige under senare år. Inte minst bland kvinnor som historiskt sett har snusat lite. Under perioden har också snusmarknaden breddats, inte minst i samband med etableringen av det vita tobaksfria nikotinsnuset. I dagsläget finns det få undersökningar som mäter hur vanligt detta är, men resultat från Folkhälsomyndighetens webbpanel visar att 5 procent av befolkningen 16-88 år använde tobaksfritt nikotinsnus 2021 (Folkhälsomyndigheten, 2021a). Uppgifter från Swedish Match visar på att nikotinportionerna utgjorde cirka 16 procent av den totala kategorin för deras rökfria produkter i skandinavien år 2020 (Swedish Match, 2020). Det vita nikotinsnuset ingår inte i den registrerade snusförsäljningen som presenteras i denna rapport, eftersom den baseras på statistik om skatteintäkter från tobak. Däremot så uppfattas det sannolikt som snus av respondenterna och fångas då upp genom konsumtionsfrågorna i Monitormätningarna.

I den här rapporten undersöker vi utvecklingen fram till och med 2020 vilket innebär att vi nu får en bild av cigarett- och snuskonsumtionen under början av

covid-19-pandemin. I pandemins tidiga skede kom det rapporter om att rökning kan utgöra en riskfaktor för att drabbas hårdare av covid-19. Forskningen visade att rökare, och före detta rökare, kunde löpa uppemot dubbelt så hög risk att drabbas allvarligt av covid-19, jämfört med icke-rökare (Alqahtani, 2020; Patanavanich & Glantz, 2020). Under våren 2020 gjorde även WHO ett uttalande om att rökning utgör en risk för att påverkas allvarligare av covid-19. Samtidigt kom rapporter och studier om att rökare var underrepresenterade bland de som insjuknar i covid-19 och att nikotinet skulle kunna vara orsaken till att de inte insjuknade (Läkartidningen, 2020). Det senare resultatet väckte även en diskussion om att snus skulle kunna skydda mot covid-19 och har initierat en ny svensk forskningsstudie som ska titta närmare på detta. Även om forskningen då var mycket begränsad så kan spridningen av dessa uppgifter ha påverkat personers benägenhet att röka eller snusa. I den här rapporten kommer vi att titta närmare på eventuella förändringar i konsumtionen under pandemin. Vi kommer också titta på hur rök- och snusvanorna förhåller sig till om man har påverkats negativt av pandemin med avseende på psykiskt välbefinnande och negativa konsekvenser för arbetet eller ekonomin.

Nytt i denna rapport är att en ny metodik infördes 2019, vilket har påverkat jämförbarheten. Ända sedan starten har Monitormätningarna genomförts med hjälp av telefonintervjuer. Under 2019 genomfördes, parallellt med ordinarie undersökning, ett test där de med känt mobilnummer erbjöds alternativet att själva rapportera sina svar via en webbversion av frågeformuläret. Testet föll väl ut och webbsvarsalternativet implementerades i den ordinarie datainsamlingen 2020. I samband med detta förfinades också viktningförfarandet. Tidigare vägdes skevheter i respondentsammansättningen efter kön, ålder och boenderegion. Från 2020 omfattar vikten även utbildningsnivå och utländsk bakgrund. Den sammanvägda effekten av dessa metodförbättringar är att nivåerna på den uppmätta konsumtionen blir något högre jämfört med den tidigare metoden, framför allt för rökningen. I metodkapitlet (bilaga 1) beskrivs metodförändringarna mer i detalj.

Rapportens disposition

I rapportens första del redovisas den totala konsumtionen av tobak i Sverige utifrån befolkningens köp av beskattad tobak i Sverige och beräkningar av obeskattad tobak (resandeförsel och smuggelköp). Därefter presenteras de självrapporterade uppgifterna gällande rökning, snusning och användning av e-cigarett. Dessa uppgifter synliggör bland annat hur konsumtionen fördelar sig mellan kvinnor och män, olika åldersgrupper och hur den skiljer sig mellan dagliga och sporadiska användare. Avslutningsvis förs en diskussion kring de viktigaste resultaten och om styrkor och svagheter i studiens data och tillvägagångssätt.

I bilaga 1 redovisas en fördjupad beskrivning av datamaterialet och den metodik som används i Monitormätningarna. I texten återfinns tabellerna med bokstavs-beteckningar. Tabeller med sifferbeteckningar återfinns i den separata tabellbilagan som finns tillgänglig på CAN:s hemsida.

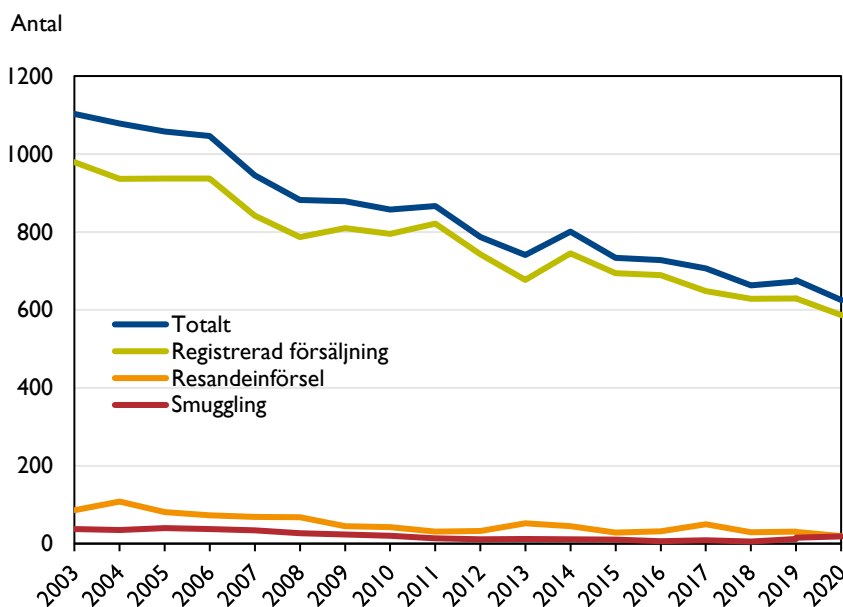

Resultat

Anskaffning av cigaretter

Den totala cigarettkonsumtionen i Sverige beräknas på basis av data om svenskars anskaffning av cigaretter under en ettårsperiod. Anskaffningen inkluderar dels försäljningen av i Sverige beskattade (registrerade) cigaretter, dels svenskars köp av cigaretter i samband med utlandsresor och köp av cigaretter som smugglats in till Sverige. Uppgifter om den registrerade cigarettförsäljningen hämtas från Finansdepartementets beräkningskonventioner (Finansdepartementet, 2021). Resandeförsel och smuggling skattas med hjälp av de uppgifter som samlas in i Monitormätningarna. Läs mer om dessa beräkningar i Bilaga 1.

Den totala cigarettkonsumtionen i Sverige år 2020 skattas till 625 cigaretter per invånare 15 år och äldre (Figur 1). Cirka 94 procent beräknas vara registrerade eller med andra ord köpta och beskattade i Sverige. Den oregistrerade delen utgjorde därmed 6 procent av den totala cigarettanskaffningen och uppgick till 38 cigaretter per invånare. Resandeförda cigaretter stod för 3 procent och smuggelcigaretter för 3 procent under 2020. Detta resultat avviker från alla tidigare år då resandeförsel stod för merparten av den oregistrerade delen.

Figur 1 Årlig anskaffning av cigaretter per invånare 15 år och äldre. 2003–2020.

Årskonsumtionen av cigaretter har minskat med 43 procent sedan 2003 och berör både registrerade cigaretter (-40%) och oregistrerade cigaretter (-69%). I absoluta tal har konsumtionen mellan 2003 och 2020 minskat med 478 cigaretter per invånare 15 år och äldre. Motsvarande nedgång mellan 2019 och 2020 var 7 procent respektive 50 cigaretter per invånare.

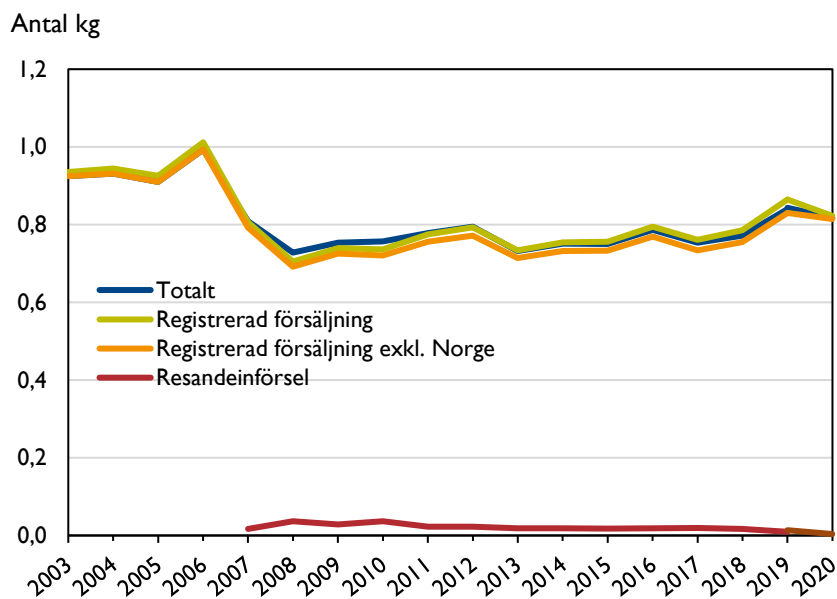
En central orsak till att den oregistrerade konsumtionen minskar är att allt färre personer överhuvudtaget tar med sig cigaretter från utlandsresan eller köper smuggelcigaretter (tabell 5). Andelen i den vuxna befolkningen som uppgett att de fört med sig cigaretter hem i samband med utlandsresor under de senaste 30 dagarna, har mer än halverats mellan 2003 och 2019, från drygt 2 procent till 0,6 procent. Under 2020, det vill säga under första året med pandemin, minskade denna andel ytterligare med drygt en tredjedel. Andelen som uppger att de köpt smuggelcigaretter under de senaste 30 dagarna har också sjunkit mellan 2003 och 2019 - från 0,6 procent till 0,2 procent. Däremot sågs ingen nedgång mellan 2019 och 2020. Dessa data tyder således inte på någon minskning vad gäller köp av smuggelcigaretter under första året med pandemin.

Anskaffning av snus

Den totala snuskonsumtionen baseras också på data över anskaffning, vilket innebär Finansdepartementets data om skatteintäkter från snusförsäljningen i Sverige. I denna post exkluderas norrmännens köp av snus i Sverige eftersom den inte motsvaras av svenskars köp av snus utomlands (vilket antas för alkohol och cigaretter). Från och med 2007 ingår även självrapporterade uppgifter om införsel av snus i samband med utlandsresor i skattningen av den totala snuskonsumtionen vilka hämtas från Monitormätningarna. Främst handlar det om snus köpt på finlandsfärjor och färjor till Estland och Helsingör.

Den skattebaserade statistiken (registrerade) gällande snus anges i antal kilo, eftersom skatten på snus är baserad på vikt. Dessa uppgifter inkluderar alltså inte det tobaksfria snuset som inte beläggs med tobaksskatt. Läs mer om dessa antaganden och beräkningar av snuskonsumtionen i bilaga 1.

I figur 2 redovisas hur mycket snus som anskaffats under perioden 2003–2020 i termer av antal kilo snus per invånare 15 år och äldre. År 2020 skattades mängden till 0,82 kilo snus per invånare vilket är en nedgång med 12 procent sedan 2003. Nedgången har dock inte varit kontinuerlig under den studerade perioden och sedan 2008 har det skett en uppgång med 12 procent.

Figur 2 Årlig anskaffning av snus i antal kg per invånare 15 år och äldre. 2003–2020.

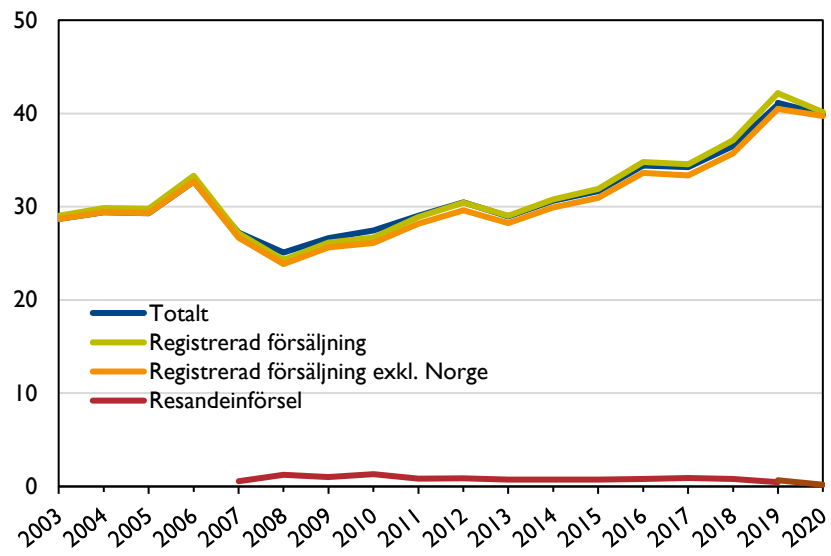
Den registrerade försäljningen följer denna utveckling, medan snusinförseln visar en svagt sjunkande trend sedan den började mätas 2007. Andelen som fört in snus i samband med utlandsresor under en aktuell 30-dagarsperiod har däremot legat relativt oförändrad runt 0,3 procent (tabell 5).

Totalt sett sjönk anskaffningen under 2020 med 3 procent jämfört med 2019. Detta berodde främst på en minskad försäljning av beskattat snus, men även på att resandeförseln minskade. Dessutom minskade norrmännens köp av snus i Sverige under 2020. Det registrerade snuset utgör i stort hela anskaffningen och införseln stod för mindre än en halv procent. Den minskade införseln kan kopplas till att andelen resenärer som köpte med sig snus sjönk under 2020 (tabell 5). Andelen oregistrerat snus har varit liten under hela perioden och utgjort mindre än 2 procent under senare år.

I figur 3 har uppgifterna om antal kilo anskaffat snus omvandlats till antal dosor per invånare 15 år och äldre. Eftersom den genomsnittliga vikten för en dosa har sjunkit under perioden visar dessa uppgifter en tydligare ökning över tid. För 2020 beräknas den totala anskaffningen omfatta cirka 40 snusdosor per invånare, vilket är en ökning med 39 procent sedan 2003 eller uppgång med nästan 12 dosor per invånare. Cirka 1 procent antas ha sålts till norrmän under 2020, vilket är lägre än tidigare år och kopplat till reserestriktionerna under pandemin. Totalt sett minskade snuskonsumtionen med cirka 3 procent eller motsvarande drygt 1 dosa per person under 2020 jämfört med 2019.

Antal dosor

Figur 3 Årlig anskaffning av snus i antal dosor per invånare 15 år och äldre. 2003–2020.

Självrapporterade uppgifter om rökning, snusning och e-cigarettanvändning

Utöver frågor om köp av oregistrerad tobak innehåller Monitormätningarna även frågor om konsumtionsvanor. Den typen av uppgifter synliggör om det förekommit förändringar i olika undergrupper i befolkningen och om mängden cigaretter och snus som konsumeras har förändrats bland olika typer av konsumenter (dagliga/sporadiska användare).

Inledningsvis redovisas hur stor andel som röker och/eller snusar totalt i Sverige. Därefter följer uppgifter om rökning och snusning. Resultaten beskriver hur konsumtionen fördelar sig efter kön, olika åldersgrupper samt mellan grupper med olika utbildningsnivå. I detta avsnitt redovisas också om de som röker eller snusar har uppgett att de förändrat sin konsumtion under covid-19-pandemins första år. Slutligen redovisas användningen av e-cigarettor.

Röker och/eller snusar totalt

Mer än en fjärdedel (29 procent) av Sveriges befolkning 17–84 år hade rökt och/eller snusat år 2020 (tabell A). Det var vanligare att snusa än att röka. Under de senaste 30 dagarna hade 20 respektive 14 procent gjort detta någon gång. Det var 5 procent som både rökt och snusat.

Att ha rökt eller snusat var vanligare bland män (37 procent) än bland kvinnor (21 procent). Särskilt vanligt var detta bland män i åldrarna 17–29. Summeras rökningen och snusningen framgår det att nästan varannan man i 17–29 års åldern hade gjort något av detta år 2020 (47 procent). Motsvarande andel bland kvinnor i samma åldersgrupp var 33 procent, vilket också var betydligt högre än i någon annan åldersgrupp.

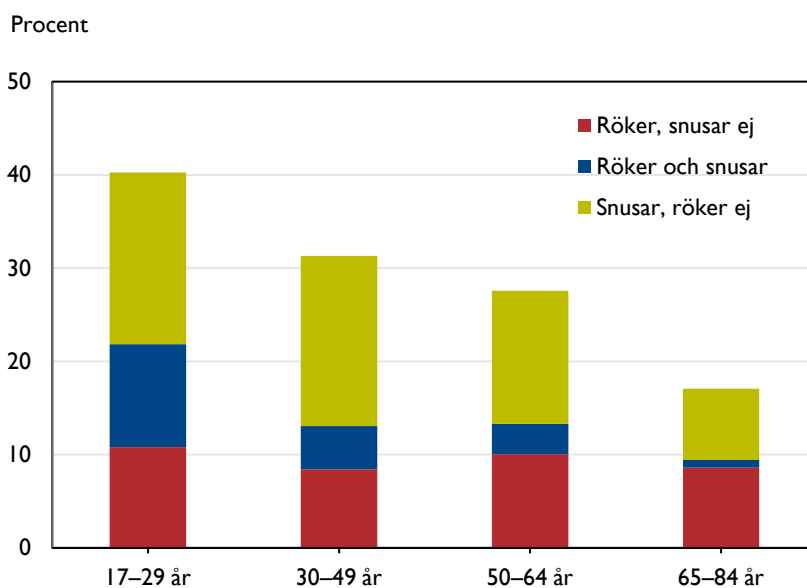
Tabell A Andelen som rökt och/eller snusat totalt, rökt, snusat eller gjort både och de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år. Uppdelat efter kön och åldersgrupper. År 2020.

	Rökt och/eller snusat totalt	Rökt	Snusat	Både rökt och snusat
Alla	29	14	20	5
Män	37	14	29	7
17–29 år	47	24	38	15
30–49 år	41	14	34	7
50–64 år	36	13	28	5
65–84 år	2	8	15	1
Kvinnor	21	14	10	3
17–29 år	33	20	20	7
30–49 år	21	12	11	2
50–64 år	19	14	7	2
65–84 år	13	11	3	1

Det var ungefär lika vanligt att röka som att snusa bland kvinnor i de två yngsta åldersgrupperna. Detta är ovanligt, då kvinnor historiskt sett har rökt i betydligt större utsträckning än snusat. Bland kvinnor i de två äldsta åldersgrupperna var det dock fortfarande vanligare att röka. För män var det klart vanligast att snusa i samtliga åldersgrupper.

Som beskrivet ovan, och som framgår av figur 4, fanns alltså den största andelen som rökt och/eller snusat i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (40 procent). Både andelen rökare och andelen snusare var störst i den gruppen. Samtidigt fanns också den största andelen som använt både cigaretter och snus i denna grupp (11 procent). Konsumtionen avtar sedan successivt med stigande ålder. Snusning var vanligare än rökning i alla åldersgrupper förutom i den äldsta där det var lika vanligt att snusa som att röka.

Totalt sett minskade andelen som rökt och/eller snusat under perioden 2007–2011 bland både män och kvinnor (tabell 7). Därefter har andelen återigen ökat och låg år 2020 på den högsta nivån sedan mätningarna började (29 procent)¹. Under hela perioden har snus varit den vanligaste produkten bland män, medan cigaretter har varit vanligast bland kvinnor. Snus har däremot börjat utgöra en allt större del av användningen i Sverige, framför allt bland kvinnor. Vad gäller blandbruk var det betydligt vanligare att män använde både cigaretter och snus (omkring 7 procent jämfört med 3 procent bland kvinnor).

Figur 4 Andelar i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna rökt, snusat eller gjort både och. 17–84 år. År 2020.

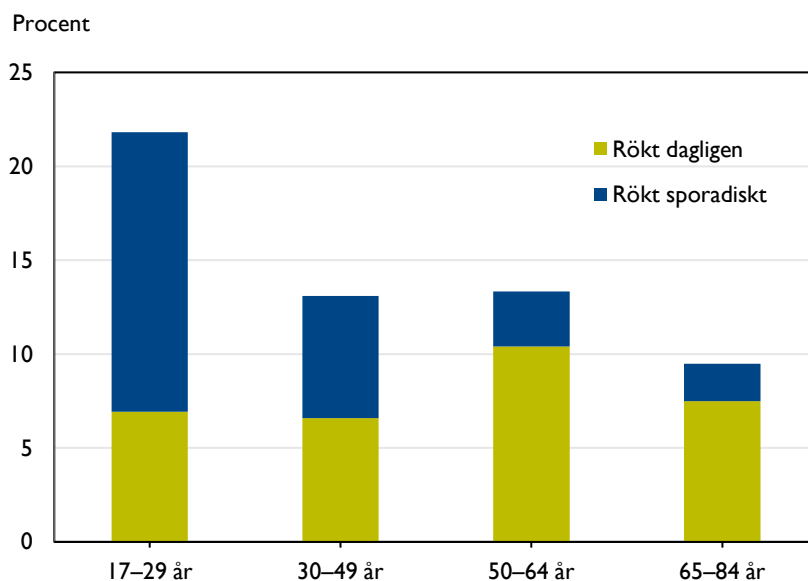
¹ År 2019 genomfördes en metodförändring som resulterade i något högre nivåer för andelen rökare (läs mer i bilaga 1). Trots detta bedöms andelen som rökt och/eller snusat år 2020 vara den högsta sedan detta började mätas 2007, även när metodeffekten räknas bort.

Rökvanor

År 2020 uppgav 14 procent av Sveriges befolkning att de rökt någon gång under de senaste 30 dagarna. Något fler rökte dagligen (8 procent) än sporadiskt (6 procent). Det var ungefär lika vanligt att män och kvinnor rökte.

Som beskrivits tidigare, genomfördes en metodförändring under 2019. Den resulterade i något högre nivåer för framför allt rökningen (läs mer i bilaga 1). Dessutom ändrades frågekonstruktionen för den inledande rökfrågan år 2018 (se Zetterqvist & Ramstedt, 2020). Detta har försvärat möjligheten att säga något om trenden i rökvanorna under de allra senaste åren. På det stora hela kan vi dock se att dagligrökningen minskat kraftigt bland såväl män som kvinnor under 2000-talet (tabell 9). Nedgången har varit störst bland kvinnor, som också låg på en högre nivå när det började mätas år 2003. Då var 18 procent av kvinnorna och 13 procent av männen dagligrökare, att jämföra med 8 respektive 7 procent år 2020. Nedgången har dock främst skett under 2000-talets tidiga år. Samtidigt som dagligrökandet minskat har den sporadiska rökningen (röker ibland) legat på en relativt stabil nivå under hela perioden 2003–2020 (tabell 10).

Figur 5 Andelar i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna rökt dagligen eller sporadiskt. 17–84 år. År 2020.

Rökningen har minskat i samtliga åldersgrupper under perioden 2003–2020 (se tabell 8). I figur 5 visas hur stor andel som svarat att de rökt dagligen respektive sporadiskt i de olika åldersgrupperna år 2020. Det var vanligast att röka i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (totalt 22 procent). I den gruppen har dock både den dagliga och sporadiska rökningen minskat det senaste året och dagligrökandet ligger numera på ungefär samma nivå som övriga grupper. Trots

detta är den sporadiska rökningen fortfarande vanligast i den yngsta åldersgruppen (15 procent). I åldersgrupperna 50–64 och 65–84 år utgörs rökarna till största del av dagliga användare.

Rökares självrapporterade cigarettkonsumtion

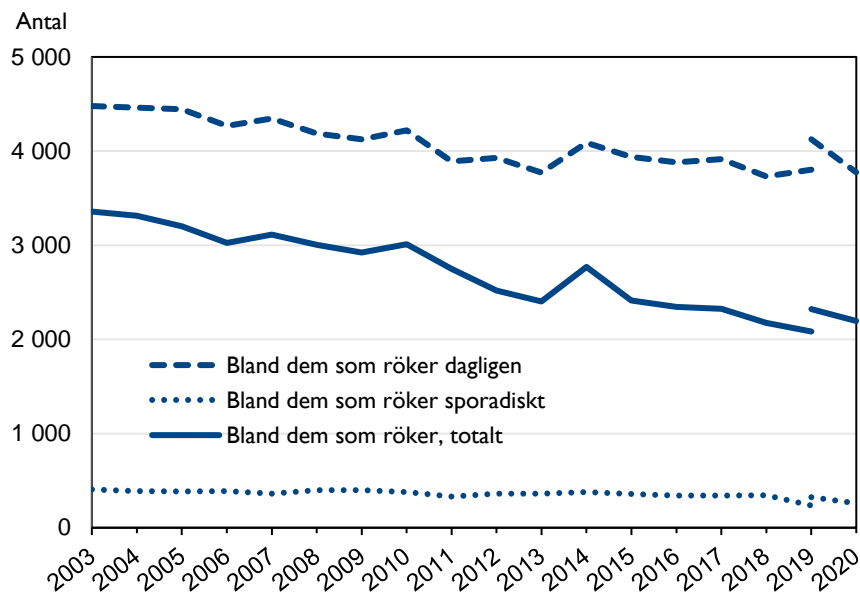
Utöver hur stor andel som röker i befolkningen, är mängden cigaretter de röker också av betydelse för folkhälsan. Fördelat mellan samtliga rökare (såväl dagliga som sporadiska) uppmättes år 2020 en genomsnittlig konsumtion på 42 cigaretter per vecka, eller cirka 2 paket (tabell B). Veckokonsumtionen var något mer omfattande bland rökande kvinnor jämfört med rökande män (45 respektive 39). Den högsta veckokonsumtionen år 2020 fanns bland rökarna i åldersgruppen 50–64 år (63 cigaretter), som framför allt utgörs av dagligrökare. Samtidigt var veckokonsumtionen klart lägst bland rökarna i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (21 cigaretter), som i sin tur till stor del utgörs av sporadiska rökare. Det är av förklarliga skäl dagligrökarna som står för den största delen av konsumtionen. Deras genomsnittliga konsumtion uppmättes till 72 cigaretter i veckan. De som rökt sporadiskt hade rökt cirka 5 cigaretter i veckan.

Tabell B Genomsnittligt antal cigaretter per vecka bland rökare i befolkningen 17–84 år. Efter kön samt i olika åldersgrupper. År 2020.

	Dagligrökare	Sporadiska rökare	Rökare totalt
Alla	72	5	42
Män	73	5	39
Kvinnor	72	5	45
17–29 år	59	4	21
30–49 år	76	5	41
50–64 år	79	8	63
65–84 år	69	9	56

Som beskrivet tidigare har andelen som röker minskat kraftigt under 2000-talet. Därmed har också den totala mängden cigaretter som konsumeras i Sverige minskat. Nedgången förklaras dock inte enbart av att färre röker idag, utan även av att konsumtionen bland de som fortfarande röker har minskat. Under perioden 2003–2020 har det genomsnittliga antalet cigaretter som dagligrökarna förbrukar i veckan minskat från omkring 86 till 72. Bland de som röker sporadiskt har det minskat från 8 till 5.

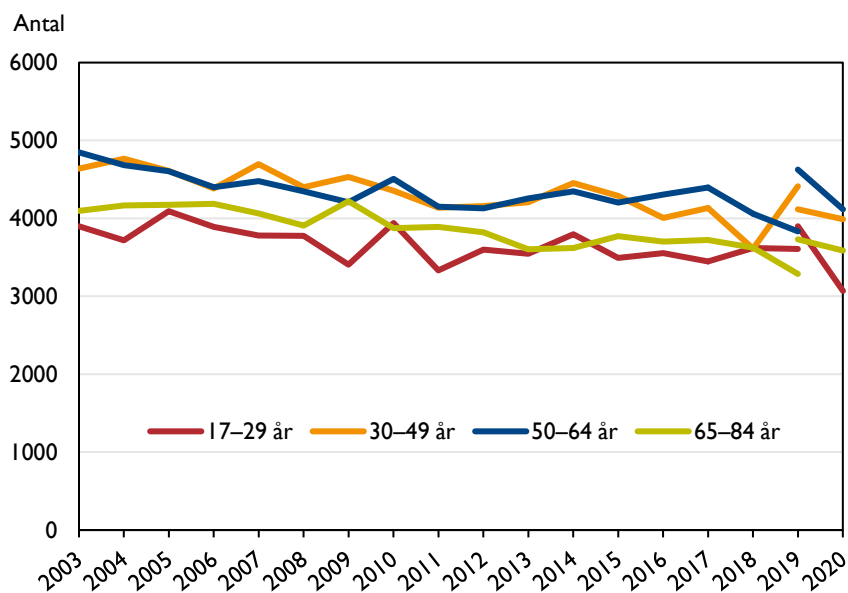

Figur 6 Självrapporterad årskonsumtion av antal cigaretter bland dagligrökare, sporadiska rökare samt rökare totalt. 17–84 år. 2003–2020.

I figur 6 redovisas hur konsumtionen har utvecklats per rökare mellan 2003–2020 när den summerats till årskonsumtion. Här framgår det hur den minskade veckokonsumtionen får stor betydelse för hur många cigaretter rökarna förbrukar per år. Små förändringar med en cigarett mer eller mindre per dag ger alltså stora skillnader då konsumtionen räknas upp till årskonsumtion. År 2003 låg den genomsnittliga årskonsumtionen på omkring 4 480 cigaretter bland dem som rökt dagligen och på 407 bland de sporadiska rökarna. År 2020 hade den genomsnittliga årskonsumtionen sjunkit till omkring 3 800 respektive 260 cigaretter.

I figur 7 redovisas hur årskonsumtionen har utvecklats bland dagligrökare i olika åldersgrupper under perioden 2003–2020. Mängden cigaretter som konsumerats har minskat i samtliga åldersgrupper. Mellan 2003–2019 var nedgången störst bland dagligrökarna i de två äldsta åldersgrupperna, där konsumtionen minskade med omkring 20 procent under dessa år. År 2020 minskade även konsumtionen kraftigt i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (21 procent sedan 2019). Samtidigt har nedgången varit minst bland dagligrökare i åldersgruppen 30–49 år.

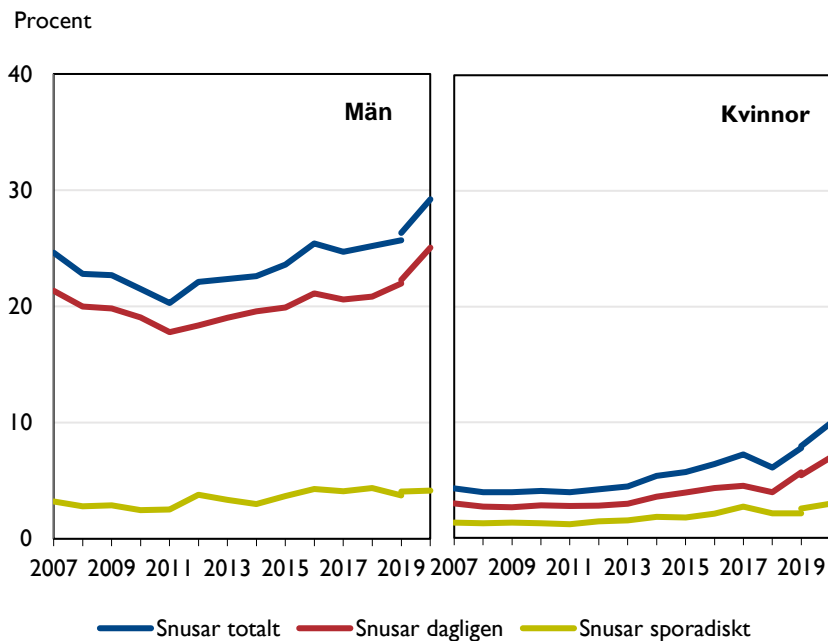
Figur 7 Självrapporterad årskonsumtion av antal cigaretter bland dagligrökare i befolkningen 17–84 år fördelat på åldersgrupper. 2003–2020

Snusvanor

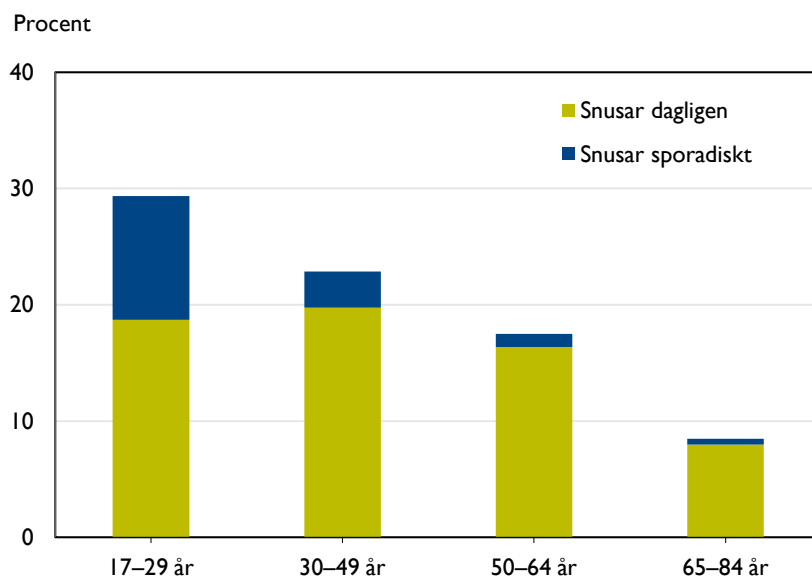
År 2020 uppgav 20 procent av befolkningen 17–84 år att de snusat de senaste 30 dagarna. Bland de som snusar är de klart vanligast att göra det dagligen. År 2020 var 16 procent av befolkningen dagliga, och 4 procent sporadiska, användare. Det finns dock stora skillnader mellan män och kvinnor. Det är ungefär tre gånger så vanligt att män snusar än att kvinnor gör det. I den senaste mätningen svarade 29 procent av männen att de snusat de senaste 30 dagarna (25 procent dagligen) och 10 procent av kvinnorna (7 procent dagligen).

Snusningen minskade något bland männen under åren 2007–2011, men nivåerna har därefter tilltagit igen (figur 8). År 2020 uppmättes den klart högsta nivån sen mätningarna startade. Bland kvinnorna låg snusningen på en stabil och relativt låg nivå fram till 2013. Därefter har användandet succesivt ökat.

År 2020 hade andelen snusande kvinnor mer än fördubblats jämfört med hur det såg ut för 5–10 år sedan.

Figur 8 Andelen män och kvinnor i befolkningen som snusat de senaste 30 dagarna; dagligen, sporadiskt och totalt. 17–84 år. 2007–2020.

Figur 9 Andelar i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna snusat dagligen eller sporadiskt. 17–84 år. 2020.

Snusning är vanligast i den yngsta åldersgruppen 17–29 år (figur 9). År 2020 hade 29 procent i den gruppen snusat de senaste 30 dagarna. Användandet blir sedan mindre vanligt med stigande ålder. I samtliga åldersgrupper var det klart vanligast att vara daglig användare. Men liksom för rökningen fanns det förhållandevis många sporadiska snusare i den yngsta åldersgruppen (11 procent).

Snusares självrapporterade snuskonsumtion

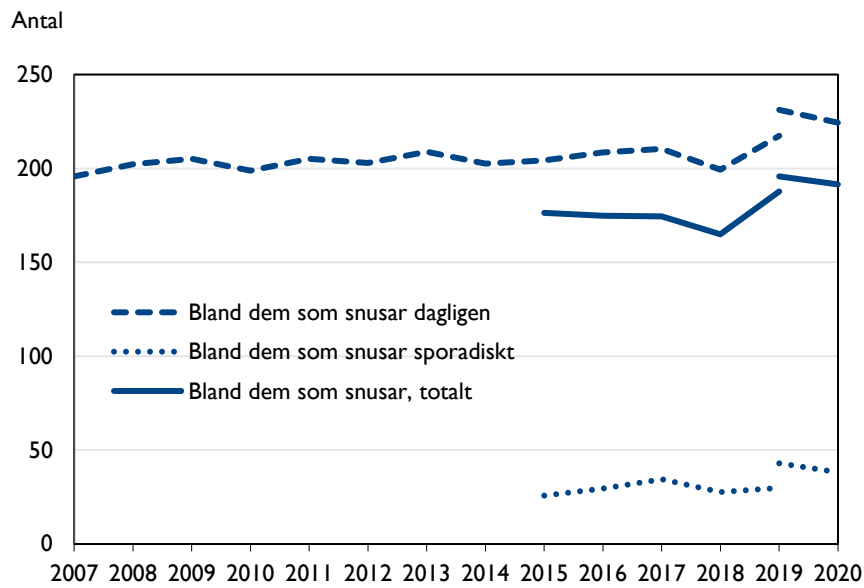
I Monitormätningarna mäts även veckokonsumtionen av snus mätt i antal snusdosor. År 2020 konsumerade snusarna i genomsnitt 3,7 dosor i veckan (tabell C). Männens veckokonsumtion var högre än kvinnornas (4 jämfört med 2,8 dosor). Konsumtionen var av uppenbara skäl högre bland dagligsnusarna och låg i genomsnitt på 4,3 dosor. De sporadiska användarna snusade 0,7 dosor i veckan.

Vad gäller skillnader mellan de olika åldersgrupperna återfanns den högsta konsumtionen bland snusare i åldrarna 30–49 och 50–64 år, med en veckokonsumtion på drygt 4 dosor i veckan år 2020 (bland snusare totalt). Lågst veckokonsumtion uppmättes bland snusarna i åldersgruppen 17–29 år, vilka till stor del består av sporadiska användare. Där låg genomsnittet på 2,7 dosor.

Tabell C Genomsnittligt antal dosor per vecka bland snusare i befolkningen 17–84 år. Efter kön samt i olika åldersgrupper. År 2020.

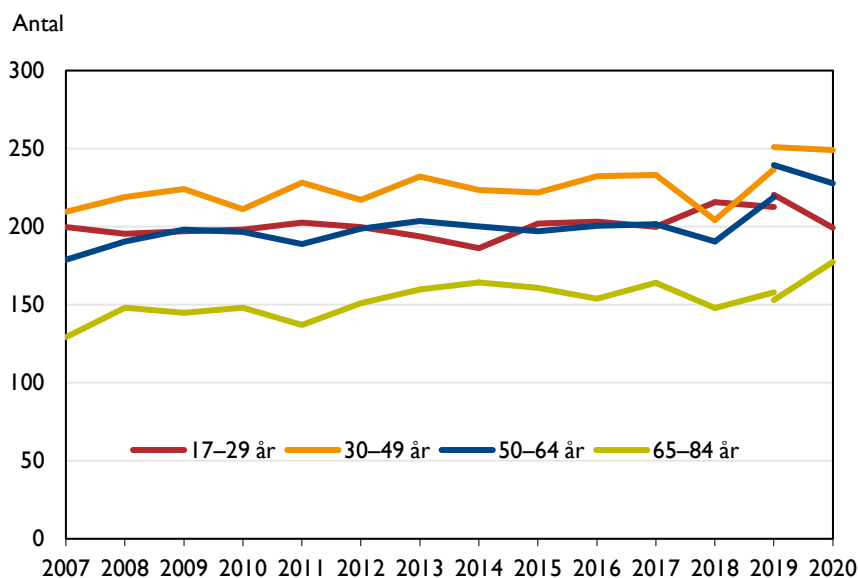
	Dagligsnusare	Sporadiska snusare	Snusare totalt
Alla	4,3	0,7	3,7
Män	4,5	0,9	4
Kvinnor	3,7	0,5	2,8
17–29 år	3,8	0,7	2,7
30–49 år	4,8	0,8	4,3
50–64 år	4,4	n<50	4,2
65–84 år	3,4	n<50	3,3

I figur 10 redovisas utvecklingen av den genomsnittliga årskonsumtionen av snus per snusare. Fram till och med år 2014 var det endast dagligsnusarnas veckokonsumtion som kartlades. Veckokonsumtionen bland de sporadiska användarna, liksom den totala konsumtionen, redovisas därför endast från 2015 och framåt. Under i stort sett hela perioden har årskonsumtionen legat på omkring 200 dosor bland dagligsnusare. År 2019 skedde dock en förhållandevis kraftig uppgång. Sedan dess har årskonsumtionen legat på omkring 230 dosor per dagligsnusare.

Figur 10 Självrapporterad årskonsumtion av antal snusdosor per år bland dagligsnusare, sporadiska snusare samt snusare totalt. 17–84 år. 2007–2020.

I figur 11 redovisas hur årskonsumtionen har utvecklats bland dagligsnusare i olika åldersgrupper under perioden 2007–2020. Under nästan hela tidsperioden har dagligsnusarna i åldersgruppen 30–49 år haft högst årskonsumtion, medan dagligsnusare i åldersgruppen 65–84 har legat klart lägst. Däremot har det skett en uppgång i den äldsta åldersgruppen där konsumtionen bland dagligsnusarna har ökat med 37 procent. År 2020 skedde samtidigt en förhållandevis kraftig nedgång i den yngsta åldersgruppen.

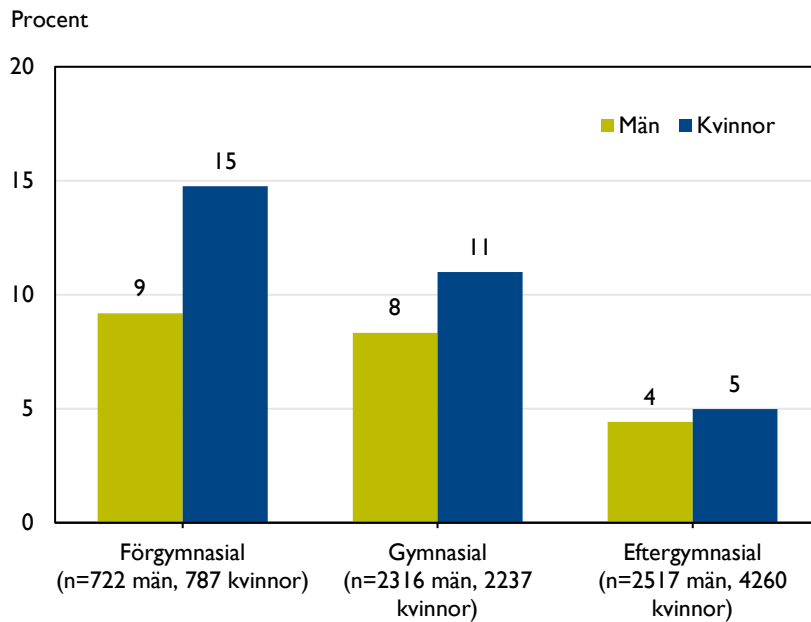

Figur 11 Självrapporterad årskonsumtion av antal snusdosor bland dagligsnusare i befolkningen 17–84 år fördelat på åldersgrupper. 2003–2020

Rökning och snusning i olika utbildningsgrupper

Förutom att studera hur rökning och snusning skiljer sig mellan kön och åldersgrupper, har vi i detta avsnitt tittat närmare på hur användandet skiljer sig mellan olika utbildningsgrupper. I redovisningarna ingår endast respondenter som är 25 år eller äldre, eftersom de då bedöms ha haft möjlighet att fullfölja en högre utbildning. Respondenterna har delats in i tre grupper utifrån vad de uppgett som sin högsta fullföljda utbildning; förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning. Resultaten presenteras separat för män och kvinnor. När något beskrivs som statistiskt signifikant är det på en 95-procentig säkerhetsnivå. I signifikanstestningen tas även hänsyn till de svarandes ålder och om de är utrikes- eller inrikes födda, i syfte att kontrollera för om det kan förklara sambandet mellan utbildning och rökning respektive snusning.

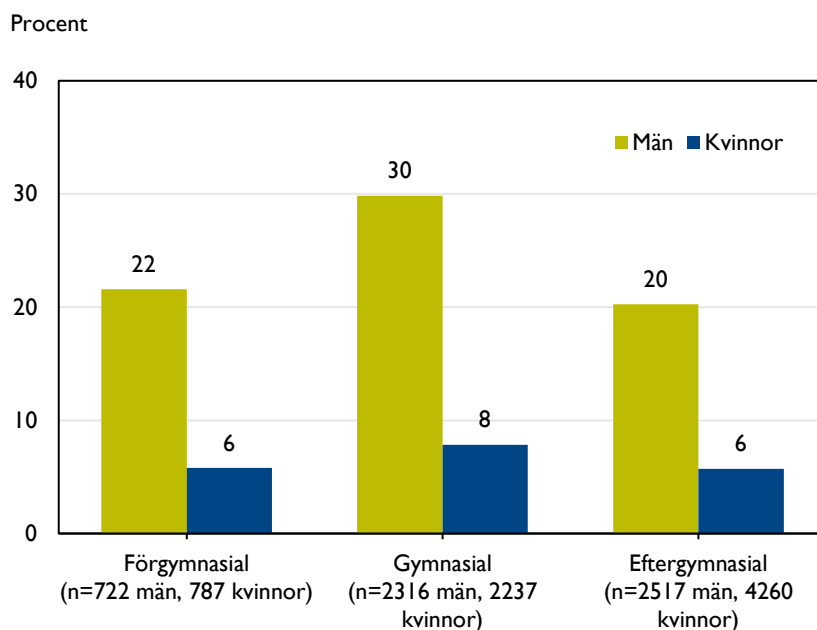
Det var minst vanligt att röka bland de med eftergymnasial utbildning (figur 12). I den gruppen rökte omkring 5 procent dagligen, både bland män och kvinnor. Bland kvinnor med högst förgymnasial utbildning var detta tre gånger så vanligt (15 procent), skillnaden var statistiskt signifikant. Bland männen var det dubbelt så vanligt att röka dagligen bland de med högst förgymnasial eller gymnasial utbildning (8–9 procent), jämfört med de med eftergymnasial utbildning. Även där var skillnaden statistiskt signifikant. Det framkom även att det finns betydande skillnader mellan män och kvinnor i gruppen med lägst utbildning. Bland de med förgymnasial utbildning rökte 15 procent av kvinnorna dagligen, jämfört med 9 procent av männen.

Figur 12 Andelen män och kvinnor i olika utbildningsgrupper som under de senaste 30 dagarna rökt dagligen. I befolkningen 25–84 år. 2020.

För snus såg mönstret annorlunda ut. Snusning var betydligt vanligare bland män än bland kvinnor i samtliga utbildningsgrupper. Bland männen var det, precis som för rökning, lägst andel dagligsnusare i gruppen med eftergymnasial utbildning (20 procent) (figur 13). Vanligast var det däremot att snusa bland män med gymnasial utbildningsnivå (30 procent). Det var signifikant högre än bland de med eftergymnasial utbildning. Män med högst gymnasial utbildning snusade också i större utsträckning än män med förgymnasial utbildning (30 jämfört med 22 procent). Skillnaden var dock inte statistiskt signifikant när hänsyn togs till de svarandes ålder och om de var utrikes eller inrikes födda.

Skillnaderna var mindre bland kvinnor men även där var det något vanligare att de med högst gymnasial utbildning snusade (8 procent). Det var signifikant högre än bland kvinnor med eftergymnasial utbildning (6 procent). Bland kvinnor med förgymnasial utbildning snusade 6 procent dagligen, vilket inte skiljde sig signifikant från de med högst gymnasial utbildning när hänsyn togs till de svarandes ålder och om de var utrikes eller inrikes födda.

Figur 13 Andelen män och kvinnor i olika utbildningsgrupper som under de senaste 30 dagarna snusat dagligen. 25–84 år. 2020.

Förändringar under covid-19-pandemin

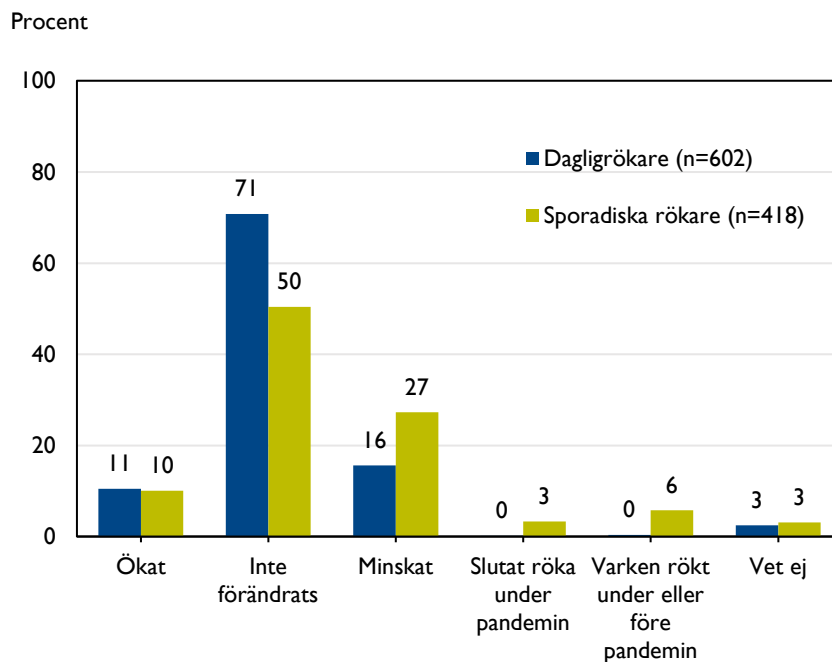
Utöver de frågor som ställs varje år i Monitormätningarna ställdes även pandemirelaterade rök- och snusfrågor under andra halvåret 2020. Där fick respondenterna bland annat svara på om deras cigarett-/snuskonsumtion har ökat, minskat, varit oförändrad eller om de har slutat helt att röka/snusa sedan covid-19 började spridas i Sverige i mars 2020, jämfört med samma period året innan. Uppgifterna ger oss en kompletterande bild av konsumtionen under pandemin.

Förändringar i rökvanorna

Av alla respondenter uppgav 1 procent att de hade slutat röka under pandemin. Tittar vi på dagligrökarna framgår det i figur 14 att det var något fler som uppgav att de under pandemin hade minskat sin konsumtion (16 procent) jämfört med ökat den (11 procent). Klart vanligast var dock att inte ha förändrat sin konsumtion alls (71 procent). Bland de sporadiska rökarna uppgav också fler att de minskat sin konsumtion, (27 procent) jämfört med ökat den (10 procent). Men även i denna grupp hade majoriteten inte förändrat sina vanor (50 procent).

Något motsägelsefullt svarade 3 respektive 6 procent av de så kallade sporadiska rökarna att de hade slutat, eller varken rökt före eller under pandemin. Trots att de alltså tidigare i formuläret uppgett att de rökt minst en cigarett de senaste 30 dagarna. Det kan bero på att de som bara rökt någon enstaka cigarett inte ser sig själva som rökare, eller att de precis hade slutat röka när de deltog i undersökningen.

Figur 14 Förändringar av rökvanorna under pandemin bland dagliga respektive sporadiska rökare i befolkningen 17–84 år, 2020.

Negativa konsekvenser av pandemin och rökning

Under andra halvåret 2020 ställdes även frågor om huruvida respondenternas psykiska välbefinnande eller arbete/ekonomi hade påverkats negativt av covid-19-pandemin. Dessa frågor har i följande avsnitt ställts i relation till förändringarna i rökvanorna under pandemin. Viss forskning har visat att rökare tenderar att röka mer när de befinner sig i negativa och stressfyllda situationer (Gallus m.fl., 2015). Samtidigt kan en förändrad livssituation med förlorad inkomst minska de ekonomiska möjligheterna att köpa tobak. I detta avsnitt har vi undersökt om det finns vissa grupper som förändrat sin konsumtion mer än andra.

Respondenterna fick uppge om/i vilken utsträckning de påverkats negativt på en sex-gradig skala från *inte alls* till *i mycket hög grad*. I tabell D presenteras hur rökvanorna har sett ut bland personer vars psykiska välbefinnande eller arbete/ekonomi påverkats negativt i låg grad (0–2 på skalan) respektive hög grad (3–5 på skalan).

Bland de som inte alls eller i låg grad påverkats negativt vad gäller deras psykiska välbefinnande, hade 22 procent minskat sin konsumtion under pandemin. Det var ungefär lika vanligt som bland de som påverkats negativt i hög grad (24 procent). Däremot var det vanligare att personer vars psykiska välbefinnande hade påverkats negativt i hög grad också hade ökat sin cigarettkonsumtion under pandemin (20 procent), i jämförelse med de som påverkats negativt i låg grad (7 procent). I båda grupperna hade dock majoriteten inte förändrat sina rökvanor under pandemin.

Tabell D Förändringar i rökvanorna under pandemin, fördelat efter de som inte alls/i låg grad respektive hög grad upplevt negativ påverkan på 1) psykiska välbefinnandet, 2) arbetet eller ekonomin. Bland rökare i befolkningen 17–84 år, 2020.

	Minskad cigarettkonsumtion	Oförändrad cigarettkonsumtion	Ökad cigarettkonsumtion
Psykiska välbefinnandet inte alls/i låg grad påverkats negativt (n=637)	22	72	7
Psykiska välbefinnandet i hög grad påverkats negativt (n=308)	24	56	20
Arbetet/ekonomin inte alls/i låg grad påverkats negativt (n=720)	21	69	10
Arbetet/ekonomin i hög grad påverkats negativt (n=222)	25	61	14

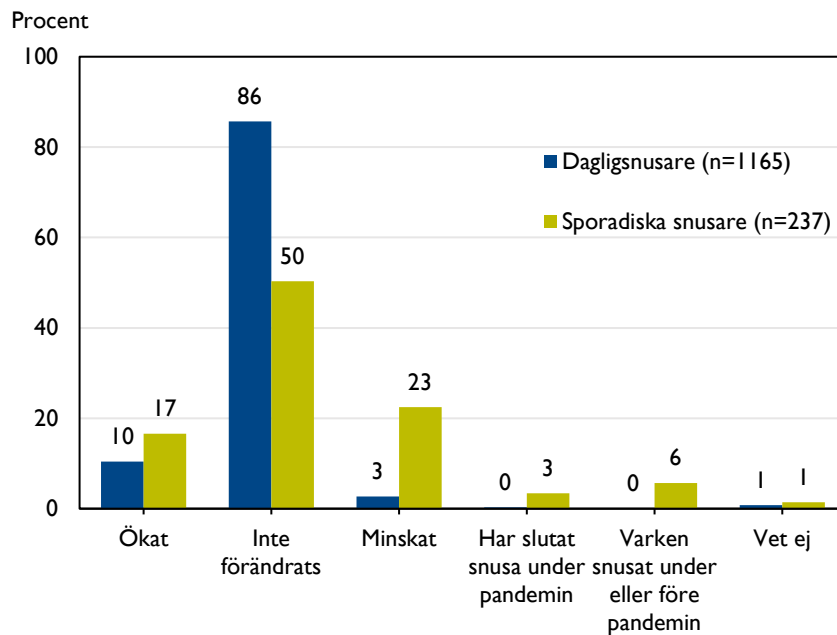
Liknande mönster framgår också när vi studerar förändringar i rökvanorna bland de som uppgett att deras arbete eller ekonomi påverkats negativt i låg respektive hög grad. Både bland personer vars ekonomi/arbete i låg grad och i hög grad påverkats negativt var det vanligare att ha minskat sin konsumtion än att ha ökat den. 21 procent av de som påverkats i låg grad, och 25 procent av de som påverkats i hög grad, hade minskat sin konsumtion under pandemin. Motsvarande 10 respektive 14 procent hade ökat sin konsumtion.

Sammanfattningsvis uppgav alltså fler rökare att de minskat sin konsumtion jämfört med ökat den under pandemin. Tydligast var detta för de sporadiska användarna. Samtidigt hade majoriteten inte förändrat sina rökvanor alls. Det var fler som uppgav att de ökat sin konsumtion bland de som i hög grad upplevt negativ påverkan på sitt psykiska välbefinnande under pandemin, jämfört med dem som upplevt påverkan i låg grad.

Förändringar i snusvanorna

Under andra halvåret av 2020 ställdes även pandemirelaterade frågor om snusvanorna. Till skillnad från hur det såg ut för rökningen uppgav fler dagligsnusare att de ökat sin konsumtion (10 procent), jämfört med minskat den (3 procent) (figur 15). Klart vanligast var det dock att inte ha förändrat sin konsumtion alls (86 procent). Bland de sporadiska rökarna var det något vanligare att ha minskat sin konsumtion, (23 procent) jämfört med ökat den (17 procent). Men även där hade majoriteten inte förändrat sina vanor under pandemin (50 procent).

Även bland snusarna svarade 3 respektive 6 procent av de så kallade sporadiska användarna att de har slutat snusa eller varken har snusat före eller under pandemin. Trots att de alltså tidigare i formuläret uppgett att de snusat minst en gång de senaste 30 dagarna. Precis som för rökningen kan de bero på att de som bara snusat någon enstaka gång inte ser sig själva som snusare.

Figur 15 Förändringar av snusvanorna under pandemin bland dagliga respektive sporadiska rökare i befolkningen 17–84 år, 2020.

Negativa konsekvenser av pandemin och snusning

Liksom för rökningen har vi undersökt om förändringen i snusvanorna under pandemin skiljer sig åt mellan personer som i låg respektive hög grad påverkats negativt psykiskt av pandemin, samt om deras arbete eller ekonomi påverkats negativt. I tabell E presenteras hur snusvanorna sett ut bland de som påverkats negativt i låg grad (0–2 på skalan) respektive hög grad (3–5 på skalan).

Att ha minskat sin konsumtion var ungefär lika vanligt bland snusare som inte alls/i låg grad hade påverkats negativt psykiskt (6 procent), som bland de som påverkats negativt i hög grad (8 procent). Däremot var det vanligare att personer vars psykiska välbefinnande hade påverkats negativt i hög grad också hade ökat sin snuskonsumtion under pandemin (20 procent), jämfört med de som påverkats i låg grad (9 procent). Vanligast var dock att inte ha förändrat sin snuskonsumtion under pandemin.

Tabell E Förändringar i snusvanorna under pandemin, fördelat efter de som i låg/hög grad upplevt negativ påverkan på 1) psykiska välbefinnandet 2) arbetet eller ekonomin. Bland snusare i befolkningen 17–84 år, 2020.

	Minskad snus-konsumtion	Oförändrad snus-konsumtion	Ökad snus-konsumtion
Psykiska välbefinnandet inte alls/i låg grad påverkats negativt (n=972)	6	85	9
Psykiska välbefinnandet i hög grad påverkats negativt (n=382)	8	72	20
Arbetet/ekonomin inte alls/i låg grad påverkats negativt (n=1027)	6	83	10
Arbetet/ekonomin i hög grad påverkats negativt (n=320)	6	77	17

Liknande mönster syns också när vi tittar på frågan om pandemins påverkan på arbetet eller ekonomin. I båda grupper var det vanligare att ha ökat sin konsumtion än att ha minskat den. Bland de personer som upplevt negativ påverkan i hög grad på arbetet/ekonomin uppgav 17 procent att de ökat sin snuskonsumtion. Motsvarande nivå bland de som inte alls/i låg grad påverkats negativt var 10 procent. 6 procent i båda grupperna hade minskat sin konsumtion under pandemin, samtidigt som omkring 80 procent inte hade förändrat sina vanor alls.

Sammanfattningsvis uppgav alltså fler dagligsnusare att de ökat sin konsumtion jämfört med minskat den under pandemin. Däremot uppgav fler sporadiska snusare att de minskat sin konsumtion än ökat den. Men liksom för rökningen var det klart vanligast att uppge att man inte förändrat sina snusvanor alls under pandemin. Det var fler som uppgav att de ökat sin konsumtion bland de som i hög grad upplevt negativ påverkan på sitt psykiska välbefinnande under pandemin, jämfört med dem som upplevt påverkan i låg grad. Samma mönster syns även bland de vars arbete eller ekonomi i hög grad påverkats negativt.

Användning av e-cigarett

Sedan år 2017 ställs frågor om användning av e-cigarett i Monitormätningarna. E-cigaretten (elektronisk cigarett) består vanligtvis av en metallhylsa som laddas med en vätska som ofta innehåller nikotin. Vätskan värms upp med ett batteri och bildar ånga som sedan andas in.

År 2020 hade knappt 1 procent av befolkningen 17–84 år använt e-cigarett någon gång under de senaste 30 dagarna (tabellerna 20–22). Ungefär hälften av dessa, det vill säga knappt en halv procent, var dagliga användare. Bland de som använt e-cigarett var det vanligast att ha använt en produkt som innehöll nikotin (omkring 70 procent). Tidigare år har e-cigarettanvändningen varit klart vanligast bland personer i åldrarna 17–29 år, men det är numera relativt

ovanligt även i denna grupp. År 2020 hade knappt 2 procent i åldersgruppen 17–29 år använt e-cigarett under de senaste 30 dagarna.

Jämförs användningen av e-cigarett mellan rökare och icke-rökare framgår det att det är något vanligare att rökare av traditionella cigaretter också har använt e-cigarett (4 procent), jämfört med de som inte röker traditionella cigaretter (1 procent).

Avslutande diskussion

Rökningen har under en lång tid minskat i Sverige. Sedan 2003 har mängden cigaretter som konsumeras i Sverige nästan halverats. Nedgången syns både i den registrerade försäljningen och i de oregistrerade delarna, det vill säga de cigaretter som förts in i Sverige i samband med utlandsresa, samt köp av smuggelcigaretter. Den kraftiga nedgången i mängden cigaretter som konsumeras beror framför allt på att andelen dagligrökare har halverats under samma period. Att rökningen har minskat får stöd i flera andra befolkningsundersökningar (Folkhälsomyndigheten, 2021b; SCB, 2018; Sundin, m.fl., 2018).

Nedgångar i rökningen har framför allt inträffat i länder som följt WHO:s ramkonvention för tobakskontroll (FCTC) som undertecknades 2005. I den ingick höga tobaksskatter, rökfria offentliga miljöer, varningsskyltar, omfattande reklamförbud och stöd för rökare som vill sluta.

I den här rapporten har utvecklingen fram till och med 2020 undersökts. Det innebär att vi nu har en bild av hur konsumtionen har sett ut under covid-19-pandemins första år. Under 2020 minskade den registrerade försäljningen av cigaretter, samtidigt som nivån av smuggelköp var förhållandevis oförändrad jämfört med 2019. Inte helt oväntat minskade samtidigt mängden cigaretter som togs in i Sverige i samband med resor, som en naturlig följd av de restriktioner som infördes under 2020. Sammantaget beräknas mängden cigaretter som konsumerats i Sverige ha minskat med 7 procent under 2020 jämfört med 2019. Detta går i linje med de självrapporterade uppgifterna, som visade att andelen rökare minskade något under 2020.

Samma mönster framkom även när specialfrågorna om cigarettkonsumtionen under pandemin studerades. Under hösten 2020 fick rökarna uppge om de minskat, ökat eller inte förändrat sin cigarettkonsumtion under pandemin jämfört med året innan. Resultaten visade att majoriteten inte hade förändrat sina rökvanor. Det var dock fler rökare som hade minskat sin konsumtion än som hade ökat den. Särskilt tydligt var detta bland de sporadiska rökarna. Det kan delvis bero på att pandemin resulterade i färre sociala tillställningar som till stor del varit de tillfällen där den sporadiska rökningen skett. En annan förklaring kan vara att det funnits en rädsla för att drabbas hårdare av covid-19 som framför allt dagligrökare, vilket studier visade i pandemins tidiga skede (Alqahtani, 2020; Patanavanich & Glantz, 2020). Detta upplevde exempelvis Sluta-Röka-Linjen vars inkommande samtal ökade med 25 procent i mars 2020 efter att sådan studie fått stor spridning (Folkhälsoguiden, 2020). Många rökare som ringde in var oroliga för sin hälsa och ville få hjälp med att sluta röka omedelbart. Sedan dess har det dock kommit studier som visat på det motsatta sambandet. Enligt dessa studier var rökare underrepresenterade bland de som insjuknade i covid-19 och resonemanget var att det kunde ha något med nikotinet

att göra (Läkartidningen, 2020). Detta har bland annat initierat en ny svensk forskningsstudie som ska titta närmare på nikotinets betydelse.

Sammantaget visar de olika måtten på att rökningen minskade under 2020, det vill säga pandemins första år. Detta går delvis i linje med vad en metaanalys visat som inkluderade 33 studier från 24 länder (Vaneckova m.fl., 2021). Analyserna pekade på att andelen som röker minskade något under 2020, men att konsumtionen ökat bland de som fortfarande rökte, vilket vi alltså inte kunde se i denna rapport. Samtidigt går det inte att utesluta att rökningen i Sverige hade minskat även utan pandemin och att detta bara är en naturlig fortsättning på den nedåtgående trend som vi sett under en lång tid. Sedan 2019 har Sverige också fått en ny tobakslag som bland annat förbjuder rökning på uteserveringar, perronger och entréer till offentliga lokaler (SFS 2018:2088). Detta kan naturligtvis också ha bidragit till att rökningen minskat under 2020.

Konsumtionen av snus har däremot inte minskat på samma sätt som konsumtionen av cigaretter. Försäljningen av snus minskade visserligen fram till 2008. Därefter har försäljningen mätt i kilo ökat med 12 procent, medan mängden mätt i antal dosor har ökat med 39 procent sedan 2003. Att dessa två mått skiljer sig så mycket beror på att vikten på en genomsnittlig snusdosa har sjunkit under perioden eftersom det har blivit vanligare att snusa portionssnus än det tyngre lössnuset. Viktigt att ha i åtanke är också att det tobaksfria vita nikotinsnuset inte ingår i den registrerade tobaksförsäljningen som presenteras i denna rapport. Troligtvis hade utvecklingen till viss del sett annorlunda ut om vi också haft möjlighet att lägga till detta snus. Försäljningsuppgifter från snusbolaget.se visar exempelvis att försäljningen av tobaksfritt nikotinsnus ökat markant mellan 2019 och 2020 (snusjournalen, 2020).

Utifrån de självrapporterade uppgifterna i Monitormätningarna framgår det också att andelen som snusar har ökat under de senaste åren. Detta är en trend som syns även i andra undersökningar av både den vuxna befolkningen och av ungdomar (Folkhälsomyndigheten, 2021b; Gripe, 2021). Snus är fortfarande klart vanligast bland män, men andelen kvinnor som snusar har fördubblats under de senaste sju åren.

En bidragande orsak till uppgången som skett, inte minst bland kvinnor, kan vara att snusmarknaden breddats under 2000-talet. Idag finns inte bara det traditionella lössnuset, utan det går att köpa snus i en mängd olika smaker, portionsstorlekar och prisklasser. Detta gäller inte minst det tobaksfria vita snuset som introducerades i mitten på 10-talet. Detta snus innehåller oftast nikotin, vilket är det beroendeframkallande ämnet i snus. Troligtvis fångar vi upp dessa användare genom ordinarie frågor i Monitormätningarna (Tex "Har du under de senaste 30 dagarna använt snus?"). Däremot kan vi i dagsläget inte särskilja de som snusar vitt snus från de som snusar traditionellt tobakssnus. Användningen av vitt snus mäts emellertid i separata frågor i Monitormätningarna från och med 2021 och kommer att redovisas i nästa års rapport.

I denna rapport presenterades också för första gången hur rök- och snusvanorna skiljer sig mellan olika utbildningsgrupper. Resultaten visade att bland

kvinnor var det tre gånger så vanligt att röka dagligen bland de med högst förgymnasial utbildning jämfört med de med eftergymnasial utbildning. I gruppen med lägst utbildning fanns också stora könsskillnader där kvinnor med högst förgymnasial utbildning rökte i betydligt större utsträckning än män med samma utbildningsnivå.

När materialet delas upp i olika utbildningsgrupper framkommer det också att i gruppen med eftergymnasial utbildning är regeringens mål om att färre än 5 procent ska röka dagligen år 2025 i princip redan uppnått (opinionssatsningen Tobacco Endgame). Samtidigt ligger prevalenserna bland lågutbildade på nivåer långt ifrån detta mål. Folkhälsomyndigheten har dessutom kunnat visa att skillnaden i andelen dagligrökare mellan gruppen med eftergymnasial och förgymnasial utbildning har ökat under åren 2006–2020, framför allt bland kvinnor (Folkhälsomyndigheten, 2020). Med tanke på de skador som rökningen orsakar är det viktigt att arbeta för att den positiva trenden med minskat rökande omfattar alla samhällsgrupper.

Det finns givetvis vissa begränsningar med de data och den metodik som ligger till grund för resultaten i denna rapport. För det första finns en osäkerhet runt skattningarna av oregistrerade och illegala cigaretter, eftersom de baseras på självrapporterade uppgifter från slumpmässiga befolkningsurval med betydande bortfall. Om rökning blir alltmer stigmatiserat i samhället finns det en ökad risk att respondenterna underrapporterar sina cigarettköp och att rökare inte vill delta i undersökningar som kartlägger tobaksvanor. I och med införandet av den nya metoden och viktning förfarandet år 2019 har underrapporteringen dock minskat, vilket motsäger att detta problem har ökat (se Bilaga 1).

Vidare ingår inte försäljning av råtabak i den registrerade försäljningen, eftersom den inte har beskattats under den studerade perioden. Råtabak kan användas för att tillverka både cigaretter och snus. Det är med andra ord en form av oregistrerad tobak som borde ingå i skattningen av totalkonsumtionen av cigaretter och snus. I augusti år 2021 infördes dock en skatt på råtabak (Skatteverket, 2021), med syftet att komma till rätta med problem och fusk kopplat till hanteringen av råtabak.

Till denna studies styrkor hör att vi har tillgång till en unik löpande befolkningsundersökning. Uppdateringen av metoden 2020, med en förfinad viktning och webbsvarsmöjlighet, har också inneburit kvalitetsförbättringar för mätningarna. Detta har bland annat märkts på en höjning av svarsfrekvensen. Den nya metodiken har också gjort att täckningsgraden av volymen självrapporterad konsumtion ökat gentemot den faktiska förbrukningen. Det är ett kvitto på att metodutvecklingen haft en positiv effekt för undersökningens kvalitet.

Referenser

Agardh E, Boman U & Allebeck P (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdoms-börda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning? – Kartläggning utifrån "DALY-metoden" 1990–2010*. Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.

Alqahtani JS m.fl (2020). *Prevalence, Severity and Mortality associated with COPD and Smoking in patients with COVID-19: A Rapid Systematic Review and Meta-Analysis*. PLoS One. 2020 May 11;15(5):e0233147. doi: 10.1371/journal.pone.0233147. PMID: 32392262; PMCID: PMC7213702.

European Commission (2021). *Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes*. Special Eurobarometer 506.

Finansdepartementet (2021). *Beräkningskonventioner 2022*. En rapport från skatte-ekonomiska enheten. (2005–2022 års beräkningskonventioner har använts för tidsserier).

Folkhälsoguiden (2020). *Sluta-Röka-Linjen får fler samtal från oroliga rökare*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.folkhalsoguiden.se/nyheter/sluta-roka-linjen-far-fler-samtal-fran-oroliga-rokare/>

Folkhälsomyndigheten (2020). *Daglig tobaksrökning*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/tolkad-rapportering/folkhalsans-utveckling/resultat/levnadsvanor/tobaksrokning-daglig/>

Folkhälsomyndigheten (2021a). Användning av olika typer av snus bland deltagare i Folkhälsomyndighetens webbpanel Hälsorapport. Elektronisk källa hämtad 2021-12-15 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-inom-andts-anvandning-och-ohalsa/bruk/anvandning-av-tobaks-och-nikotinprodukter/vuxnas-bruk-av-tobaks--och-nikotinprodukter/anvandning-av-olika-typer-av-snus/>

Folkhälsomyndigheten (2021b). *Daglig rökning fortsätter minska men användandet av snus ökar bland unga*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/november/daglig-rokning-fortsatter-minska-men-anvandandet-av-snus-okar-bland-unga/>

Gallus S, Ghislandi S & Muttarak R (2015). *Effects of the economic crisis on smoking prevalence and number of smokers in the USA*. Tob Control. 2015 Jan;24(1):82-8. doi: 10.1136/tobaccocontrol-2012-050856. Epub 2013 Aug 16. PMID: 23956058.

Gripe I (red) (2021). *CAN:s nationella skolundersökning 2021 – Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel*. Rapport 205. Stockholm. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson U & Trolldal B (2020) *Norsk gränshandel med alkohol i Sverige*. Rapport 190. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.

Kvaavik E (2018a). *Tobakk i Norge*. Folkehelseinstituttet. Oslo.

Källebring N (2021). *Bortfall i Monitormätningarna – en bortfallsanalys med fokus på åren 2019–2020*. Rapport 201. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Lund KE & Vedøy TF (2017). *Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter*. Tidsskrift for Den Norske Legeforening.

Läkartidningen (2020). *Skyddar nikotinet rökare från att insjukna i covid-19? Debattartikel*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://lakartidningen.se/opinion/debatt/2020/07/skyddar-nikotin-rokare-fran-att-insjukna-i-covid-19/>

Patanavanich R & Glantz SA (2020). *Smoking Is Associated With COVID-19 Progression: A Meta-analysis*. *Nicotine Tob Res.* 2020 Aug 24;22(9):1653-1656. doi: 10.1093/ntr/ntaa082. PMID: 32399563; PMCID: PMC7239135.

SCB (2018). *Färre röker, fler snusar*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/farre-roker-fler-snusar/>

SCB (2021). <https://www.scb.se/pressmeddelande/granshandeln-foll-med-over-en-tredjedel-under-2020/>

SFS 2000:1225 (2000). *Lag om straff för smuggling*. Svensk författningssamling. Stockholm. Finansdepartementet.

SFS 2018:2088 (2018). *Lag om tobak och liknande produkter*. Stockholm. Socialdepartementet.

Skatteverket (2021). *Nyheter för tobaksskatten från och med den 1 augusti 2021*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/nyheterinompunktskatter/2021/nyheterinompunktskatter/nyheterfortobaksskattenfranochmed-den1augusti2021.5.3016b5d91791bf546791651.html>

Snusjournalen (2020). *Snusrapporten 2020*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: <https://www.snusbolaget.se/snusrapporten/snusrapporten-2020/snusrapporten-2020/>

Sundin E, Landberg J, Raninen J & Ramstedt M (2015). *Stabilitet och förändring i negativa konsekvenser av ANT i Sverige*.

Sundin E, Landberg J & Ramstedt M (2018). *Negativa konsekvenser av alkohol, narkotika och tobak – en studie med fokus på beroende och problem från andras konsumtion i Sverige 2017*. Rapport 174. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.

Sveriges Riksdag (2016). *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020*. Regeringens skrivelse 2015/16:86.

Swedish Match (2020). *Årsredovisning 2020*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-06 från: https://www.swedishmatch.com/globalassets/reports/annual-reports/2020_swedishmatcharsredovisning_interaktiv_sv.pdf#page=14

Trolldal B & Åström V (2021). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2001–2020*. Rapport 202. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Vaneckova P m.fl. (2021). *A systematic review and meta-analysis of tobacco smoking behaviour changes during the COVID-19 pandemic*. International Journal of Epidemiology, 50(Supplement_1), dyab168-679.

WHO (2020). *Tobacco use and COVID-19*. Elektronisk källa hämtad 2021-12-13 från: <https://www.who.int/news-room/detail/11-05-2020-who-statement-tobacco-use-and-covid-19>

Zetterqvist M & Ramstedt M (2020). *Tobaksvanor i Sverige 2003–2019*. Rapport 194. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.

Bilaga I. Material och metod

Inledning

Monitormätningarnas tobaksfrågor har två huvudsyften. Det primära är att beräkna landets totala tobakskonsumtion. Detta görs genom att addera uppgifter om den oregistrerade tobaksanskaffningen till den registrerade. Den oregistrerade delen består av köp av smugglad tobak och tobak som förs in i landet i samband med resor. Den här delen finns av naturliga skäl inte statistikförd någonstans. Den kartläggs istället med hjälp av Monitormätningarnas löpande frågeundersökning som omfattar drygt 18 000 personer per år.

Monitormätningarnas utgångspunkter för beräkning av anskaffning av tobak

För att minska effekterna av olika faktorer som kan snedvrیدا svaren i undersökningen, utgår den från fyra huvudprinciper. Dessa principer är:

1. Frågor om anskaffning och användning ställs i separata delar. Frågor om användning undviks när syftet är att få en bild av den totala konsumtionen. Detta för att de intervjuade personerna kan ha svårt att avgöra om de cigaretter eller det snus de förbrukar är köpta utomlands. Mätningarna avser således främst anskaffning snarare än konsumtion. Siffrorna över anskaffning används som indikator på konsumtionen eftersom de cigaretter och det snus som anskaffas förr eller senare kommer att förbrukas. Under ett år antas konsumtionen i stort sett därför att vara densamma som anskaffningen på nationell nivå.
2. Kort observationstid. För att minska risken för olika snedvridande minnes-effekter för respondenten, som glömska och teleskopering (lägga avlägsna händelser närmare i tiden), är det viktigt att ha en så kort observationstid som möjligt. I Monitormätningarna avser därför frågorna om anskaffning och konsumtion de senaste 30 dagarna.
3. Mätning på aggregerad nivå. Resultaten från den del som avser anskaffning gäller konsumtionens omfattning och utveckling på aggregerad, nationell nivå, och inte konsumtionen på individnivå. Detta då det inte är givet att den som köper tobaken är den som också förbrukar den.
4. Uppräkning av självrapporterade uppgifter. De oregistrerade mängderna tobak som fångas in av mätningarna är av olika skäl lägre än de faktiska nivåerna. I syfte att korrigera för detta görs vissa uppräknings av de beräknade delmängderna vad gäller cigaretter. Då underrapporteringen av snus är betydligt mindre, görs ingen motsvarande uppräkning för självrapporterad anskaffning av snus (se närmare nedan). De uppräknings som görs för cigaretter baseras på skillnaden mellan uppgifter om registrerad beskattad försäljning av cigaretter i Sverige (exklusive det som säljs till Norge) och självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Utifrån denna skillnad

beräknas en kvot. Den ligger sedan till grund för uppräknig av de självrapporterade mängderna resandeförda cigaretter och köp av smugglade cigaretter. Det bör nämnas att uppräknig endast görs om det visar sig att det är en skillnad mellan rapportering av registrerade cigaretter och beskattad försäljning i Sverige. Den nya metodiken som införts 2019 har visat sig fånga in i princip all registrerad försäljning av cigaretter. Därför har ingen uppräknig skett av dessa uppgifter. Uppgifterna om den registrerade försäljningen utgår från Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter för cigaretter, som redovisas i Finansdepartementets beräkningskonventioner. Summan för intäkterna divideras med punktskatten per cigarett.

Urval och täckning

Urvalet för telefonintervjuerna är sedan 2013 individbaserat. Både fasta telefonnummer och mobilnummer används vid kontaktförsöken. Tidigare användes RDD-metodik, det vill säga random digit dialing, en metodik som går ut på att ringa slumpmässigt genererade telefonnummer. Om hushållet hade flera boende valdes intervjuperson genom födelsedagsmetoden. I slutet på 00-talet sjönk svarsfrekvenserna, i synnerhet bland yngre. Detta ledde till att RDD-urvalet kompletterades med ett individurval av yngre respondenter.

Sedan 2013 används alltså renodlade individurval. Dagens urval görs i PAR-konsument, vilket är en databas med samtliga telefonabonnenter som är tillgängliga för denna typ av undersökningar, med fasta eller mobila abonnemang. PAR-konsument är i sin tur hämtat ur en större databas som heter SPAR, som täcker samtliga folkbokförda personer i landet. Idealiskt vore att använda SPAR som urvalsram, men detta är inte möjligt då den databasen saknar telefonnummer (liksom e-postadresser). PAR-konsument når knappt 6 miljoner i den aktuella populationen (17–84-åringar). Det motsvarar ungefär 70 procent av alla personer i den åldersgruppen som är mantalsskrivna i Sverige. Telefonintervjuer liksom frågeformulär är endast möjliga att besvara på svenska. Exakt hur stor andel i urvalet som är bosatta i landet samt är svensktalande, och därmed ska ingå i Monitormätningens egentliga urvalsdefinition, är inte känt.

Urvalsförfarandet går numera till så att i ett första steg dras ett slumpmässigt huvudurval ur PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur huvudurvalet. Antalet uppringningsförsök inom svarsperioden uppgår i praktiken till cirka 20. Till de med känt mobilnummer utgår (sedan oktober 2017) först en sms-avisering, med en efterföljande påminnelse. Om respondenten då inte nås betraktas denne som svarsbortfall.

Telefonintervjuer genomförs under samtliga veckodagar, med undantag för storhelger, såvda respondenterna inte anammar möjligheten att själva besvara frågorna via sms-länk till ett webbformulär. I grova drag medverkar 350 personer i undersökningen varje vecka, vilket summerar till ca 18 000 per år. Det primära syftet med Monitormätningarna är att fånga in oregistrerad anskaffning. Det innebär i sin tur att mäta mera sällsynta företeelser som köp av smugglad tobak, vilket motiverar varför antalet respondenter är så pass omfattande.

Samma behov gäller dock inte för att mäta självrapporterade tobaksvanor. Vissa år har antalet intervjuer som ligger till grund för de självrapporterade konsumtionsmönstren av kostnadsskäl varit färre jämfört med anskaffningsfrågorna. Under 2018 slumpades exempelvis cirka 4 500 intervjupersoner till att även få frågor om konsumtionsmönster och 2019 gällde detta 6 100 personer. Eftersom webbsvarsmetoden visat sig framgångsrik, och medfört vissa kostnadssänkningar, får åter samtliga respondenter alla frågor sedan hösten 2020 (detta år besvarade närmare 14 700 personer konsumtionsfrågorna). Av tabell 1 i tabellbilagan framgår årligen hur många respondenter som intervjuats om sina konsumtionsvanor.

Till och med år 2012 omfattade urvalet 16–80-åringar. Vid halvårsskiftet år 2013 höjdes gränsen för de yngsta till 17 år. Samtidigt utökades den övre åldersgränsen från 80 till 84 år. Sedan dess omfattar urvalet alltså 17–84-åringar, med ett känt telefonnummer. I resultatredovisning för 2002–2013 ingår 17–80-åringar och från 2014 ingår 17–84-åringar.

Intervjumetoder

I syfte att minska bortfallet och göra undersökningen mer attraktiv för olika typer av respondenter infördes år 2020, utöver telefonintervju, möjligheten att själv besvara undersökningen via ett digitalt frågeformulär. Initialt får numera alla respondenter med känt mobilnummer ett erbjudande om att besvara frågorna via en formulärlänk som sänds ut via sms. De som väljer att avstå från detta kontaktas och intervjuas alltså på traditionellt sätt via telefon (mobil eller fast).

Eftersom denna typ av metodförändring kan ge upphov till resultatkillnader i form av annorlunda svarsmönster och/eller förändrad respondentsammansättning, genomfördes ett test för att utröna om införandet av den nya svarsvägen påverkat svarsmönstren. Detta test bedrevs parallellt med den ordinarie datainsamlingen under 2019. Testet omfattade cirka 9 000 respondenter, varav cirka 6 100 fick konsumtionsvanefrågorna.

Till att börja med kan konstateras att över hälften av respondenterna (53 procent) valde att svara via mobillänken. Resterande intervjuer genomfördes på traditionellt sätt via mobiltelefon (37 procent) respektive fast telefoni (10 procent). Den sistnämnda svarsvägen var vanligast för äldre respondenter. Jämfört med den normala datainsamlingen 2019 ökade svarsfrekvensen något med den nya intervjumetoden, från 28 till 29 procent. Eftersom testet befanns framgångsrikt beslöts att införa webbenkät via sms-länk som ett permanent svarsvägsalternativ från januari 2020.

När sms-länkarna sedan införlivades i den reguljära metodiken och dess insamlingsrutiner 2020 kom denna svarsväg att bli än vanligare. År 2020 utnyttjade 63 procent av respondenterna webbsvarsalternativet. Ingen successiv ökning har skett under 2020 utan webbsvaren har legat högre i stort sett samtliga veckor jämfört med 2019. Detta tolkas som att nivåhöjningen primärt förklaras

av att svarsvägen implementerats i skarpt läge, och att hanteringen runt detta effektiviserats. Eftersom webbsvarsnivån var högre redan i början av 2020 är det svårt att se att den skulle vara orsakad av annat, exempelvis som pandemiefekter eller en ökad digital mognad. Preliminära data för första halvåret 2021 indikerar inte heller att så skulle vara fallet, detta eftersom webbsvarsnivån detta halvår liknar den för år 2020. Vikten (se nästa avsnitt) för 2019B har därför konstruerats så att den även tar hänsyn till att svarsvägsandelarna förändrades påtagligt 2020.

För att ge en uppfattning om den nya svarsvägens påverkan på resultaten redovisas i tabellbilagan svar från såväl ordinarie datainsamling (2019A) som från det parallella testet (2019B). I tabellbilagens redovisning ingår dock även effekten av att viktningförfarandet utvecklats 2020 (vilket behandlas i följande avsnitt). För att se effekten endast av införandet webbsvarsalternativ redovisas i tabell F resultatjämförelser där det tidigare viktningförfarandet tillämpats för båda datainsamlingsmetoderna 2019. På så sätt ges en renodlad bild av effekten av att undersökningen kompletterats med webbsvarsalternativ. Detta görs för fyra centrala konsumtionsmått; att ha rökt respektive snusat de senaste 30 dagarna, samt årskonsumtionens storlek.

Tabell F. Skillnaden mellan tidigare svarsvägsmetod (2019MA), och ny svarsvägsmetod (2019MB), fördelat efter ålder och kön. Tidigare viktningförfarandet.

Andelen som rökt minst en cigarett under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019MA	29	11	12	8	15	13	14
2019MB	24	14	13	9	15	14	15

Andelen som snusat under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019MA	26	19	15	7	26	8	17
2019MB	27	21	15	7	27	9	18

Årskonsumtion av antal cigaretter per rökare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019MA	1 496	2 242	2 877	2 510	2 007	2 174	2 085
2019MB	1 470	2 252	3 356	2 904	2 341	2 238	2 293

Årskonsumtion av antal snusdosor per snusare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019MA	161	210	206	149	198	151	188
2019MB	156	221	226	151	206	163	195

Av tabellen framgår att för 2019MB (tidigare viktning, men med ny svarsväg) är resultaten för de fyra måtten generellt något högre jämfört med tidigare variant 2019MA (tidigare viktning, men utan ny svarsväg). Med andra ord har

införandet av webbsvarsalternativet inneburit att respondenterna sammantaget rapporterat något mera omfattande rök- och snusvanor jämfört med tidigare.

Resultatskillnaden kan dels förklaras av att det med all sannolikhet upplevs som mindre känsligt att själv rapportera dessa vanor i en enkät, jämfört med att redovisa dem för en annan person i en telefonintervju. En annan förklaring kan vara att införandet av den nya svarsvägen attraherat nya typer av respondenter, med mera omfattande tobaksvanor. Ett sätt att hantera skevheter i respondent-sammansättningen, och eventuella förändringar i denna, är att vikta de inkomna svaren med avseende på olika egenskaper hos respondenterna. Denna procedur samt hur den förändrats beskrivs i följande avsnitt.

Bortfall och viktning

Bortfallet i studien utgörs av utvalda respondenter som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller som har avböjt att delta. I likhet med flertalet andra frågeundersökningar baserade på befolkningsurval är svarsbortfallet idag högre än i början av 2000-talet. Enligt tabell 1 var svarsfrekvensen 28 procent år 2019, vilket är betydligt lägre jämfört med situation för 15 år sedan då runt 50 procent medverkade.

Att svarsfrekvensen höll sig omkring 27 procent och inte fortsatte att minska under perioden 2015–2019 torde förklaras av aktiva ansträngningar för att vidmakthålla en acceptabel nivå. Bland annat utvecklades instruktioner och utbildningar för telefonintervjuerna, sms-aviseringar infördes till respondenter med känt mobilnummer, liksom att introduktionen till respondenterna förbättrades samt att studien bättre beskrevs och motiverades på CAN:s hemsida.

År 2020 hade svarsfrekvensen ökat till 33 procent. Det var 4 procentenheter högre jämfört med 2019B (samma metod). Detta kan vara en effekt av att undersökningen blivit mer attraktiv att delta i, med webbsvarsmöjligheten. Ytterligare ett skäl till den förbättrade svarsfrekvensen kan vara pandemisituationen som rådde under 2020, med minskat resande och uteliv, men desto mer tid hemma med ökad närbarhet.

Internbortfallet ("ej svar") exkluderas ur resultatberäkningarna för respektive fråga. Detta innebär att nämnaren varierar (något) mellan olika resultatredovisningar eftersom internbortfallet varierar (något) mellan olika frågor. Samtidigt är detta i regel lågt och överstiger sällan en procent. Denna redovisningsmetod har alltid gällt för Monitormätningarna.

Viktning

Ett sätt att korrigera för de representativitetsproblem som uppstår till följd av svarsbortfall, eller att urvalsramen initialt inte täckt hela den aktuella populationen, är att vikta de intervjuade personerna så att de liknar den population som ska beskrivas. Sedan starten och fram till 2019A viktades respondenternas svar med avseende på egenskaperna kön (2 grupper), ålder (4 grupper) samt H-

regiontillhörighet (3 grupper), så att sammansättningen av de intervjuade motsvarade proportionerna i befolkningen, för dessa tre egenskaper.

Som ett led i metodutvecklingen som ledde till införandet av webbsvarsmöjligheten, beslöts att även göra en översyn av viktningsförfarandet. Utgångspunkten var att i möjligaste mån införa ytterligare egenskaper i viktningen, utöver kön, ålder och boenderegion. Detta arbete genomfördes i samarbete med en av CAN anlita statistisk konsult.

Monitormätningarna inkluderar sedan ett antal år frågor om utbildningsnivå och födelseland. Det är känt att tobaksvanorna varierar med avseende på dessa egenskaper. Eftersom personer med lägre utbildningsnivå respektive utländsk bakgrund visat sig vara underrepresenterade bland de svarande i Monitormätningarna (Källebring, 2021) beslöts att dessa egenskaper skulle inkluderas i den nya vikten. Statistikkonsulten fann genom en serie tester att det var möjligt att per månad vikta materialet med avseende på kön (2 grupper) boenderegion (3 grupper), ålder (4 grupper), utbildningsnivå (2 grupper) samt utländsk bakgrund (2 grupper). Detta detaljerade viktningsförfarande förutsätter dock att vikten beräknas med en metod som kombinerar cellviktning (individnivå) och kantviktning (gruppnivå).

Vad gäller utbildningsnivå går skiljelinjen mellan de som har högskole-/universitetsutbildningen, och inte. Att ha utländsk bakgrund definieras som att vara utlandsfödd eller att ha båda föräldrarna födda utomlands, medan övriga hänförs till den andra gruppen. Boenderegion handlar i nya vikten om huruvida boendekommunen definierats höra till storstadsområde, större stad eller vara av övrig kommuntyp, detta enligt SKR:s kommunindelning. I vikten för 2019B justeras även svarsvägarna (webb/cati²-mobil/cati-fast) så att de har samma representation som 2020. Detta för att efterlikna läget då den nya metodiken fullt ut implementerats, och därmed ge en så rättvisande bild av effekterna av övergången till den nya metodiken som möjligt.

Effekten av det uppdaterade viktningsförfarandet illustreras i tabell G. Där jämförs resultat från den ordinarie datainsamlingen 2019 med tidigare vikt (VA) med resultat där den nuvarande vikten tillämpats på samma datamängd (VB). Som framgår blir nivån för de två rökmetrarna något högre med den uppdaterade viktmetoden. Att även ta hänsyn till utbildningsnivå och utländsk bakgrund i nuvarande viktning innebär alltså att rökningen framstår som något vanligare, jämfört med resultaten från den tidigare viktproceduren. Samtidigt är nivåerna för snusning i det närmaste oförändrade med den nya vikten.

---

² Cati utläses computer assisted telephone interview, dvs. telefonintervjuer.

Tabell G. Skillnader mellan tidigare viktmetod (2019VA) och ny viktmetod (2019VB) fördelat efter ålder och kön. Ordinarie data 2019.

Andelen som rökt minst en cigarett under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019VA	29	11	12	8	15	13	14
2019VB	30	13	13	9	16	15	16

Andelen som snusat under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019VA	26	19	15	7	26	8	17
2019VB	25	19	15	7	26	8	17

Årskonsumtion av antal cigaretter per rökare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019VA	1 496	2 242	2 877	2 510	2 007	2 174	2 085
2019VB	1 422	2 394	2 956	2 506	2 119	2 148	2 132

Årskonsumtion av antal snusdosor per snusare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019VA	161	210	206	149	198	151	188
2019VB	151	213	204	151	196	152	186

Sammanfattning metodförändringar 2019–2020

Som konstaterats ovan innebar möjligheten att själv besvara enkäten via en sms-länk till ett webbformulär att tobaksvanorna rapporterades vara mera omfattande, jämfört med tidigare förfarande. För rökning innebar dessutom det nya viktningsförfarandet att nivån blev högre. Det vill säga när vikten inte bara tog hänsyn till kön, ålder och boenderegion utan även inkluderade utbildningsnivå samt utländsk bakgrund. Det nya viktningsförfarandet påverkade däremot inte nivån av snusning i någon nämnvärd grad.

Av tabell H framgår den sammanvägda effekten av de två metodförändringarna. I tabellen jämförs resultat från 2019A, det vill säga insamlat och viktat enligt tidigare metodik, med resultat från 2019B, insamlat och viktat enligt den nya metodiken.

Som framgår av tabellen blir andelen som röker, och mängden cigaretter de uppger att de rökt, något högre med den nya metoden. Detta gällde för samtliga undergrupper. Undantaget är den yngsta åldersgruppen som uppvisade lägre resultat med den nya metoden.

Vad gäller andelen snusare skedde knappt någon förändring alls med den nya metoden. Däremot blev den rapporterade årskonsumtionen av snus något högre

med den nya metoden jämfört med den gamla. I den yngsta och äldsta åldersgruppen blev nivåerna dock något lägre, men förändringen är liten.

Tabell H. Skillnader mellan tidigare metod (2019A) och ny metod (2019B) efter ålder och kön.

Andelen som rökt minst en cigarett under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019A	29	11	12	8	15	13	14
2019B	26	15	13	10	16	15	15

Andelen som snusat under de senaste 30 dagarna

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019A	26	19	15	7	26	8	17
2019B	25	21	15	7	26	8	17

Årskonsumtion av antal cigaretter per rökare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019A	1 496	2 242	2 877	2 510	2 007	2 174	2 085
2019B	1 370	2 409	3 444	2 873	2 386	2 250	2 321

Årskonsumtion av antal snusdosor per snusare

	17–29 år	30–49 år	50–64 år	65–84 år	Män	Kvinnor	Alla
2019A	161	210	206	149	198	151	188
2019B	158	220	225	144	207	159	196

I tabellbilagan på CAN:s hemsida återfinns resultat från båda metoderna (2019A och 2019B), för samtliga redovisade mått. Detta för att illustrera hur metodbytet påverkat resultatens jämförbarhet över tid. I samtliga figurer redovisas parallella värden för 2019A och 2019B, så att metodeffekterna blir synliggjorda.

I denna rapport har valet gjorts att inte redovisa några signifikanstester av resultatskillnaderna mellan 2019A och 2019B. I och med att antalet tillfrågade är förhållandevis stort tenderar även små skillnader/förändringar att bli signifikanta. Detta kan i sin tur inträffa för totalerna men inte för undergrupper. I andra fall kan resultat bli det omvända, det vill säga att totalresultaten är oförändrade men att signifikanta skillnader i stället uppstår för enstaka åldersgrupper (för ett och samma mått). Detta skulle medföra en viss rörighet i resultatpresentationerna. När trenderna redovisas i denna rapport är det viktigt att det finns en förståelse för att jämförbarheten med 2020 och tidigare år kan vara mer eller mindre begränsad.

Imputeringar av värden

För vissa perioder saknas data och då har imputeringar gjorts. Detta gäller bland annat oktober–december 2004, då de aktuella månaderna har fått medelvärden för motsvarande månader från föregående och efterkommande år (2003 respektive 2005). Imputeringar med samma metodik har även gjorts 2013 för perioden juli–december eftersom det finns en osäkerhet angående kvaliteten på datat gällande frågorna om självrapporterad konsumtion för denna period.

För frågorna om rökning har imputeringar gjorts åren 2003 och 2004, samt för både rökning och snusning åren 2009, 2010 och 2013. Detta på grund av att frågorna inte ställdes alla månader dessa år. Gällande snusning var det fram till och med 2015 enbart dagligsnusarna som fick följdfrågan om hur många snusdosor de förbrukar i veckan. Sedan april 2015 får de sporadiska snusarna samma fråga. Eftersom data saknas för månaderna jan–mars år 2015 har värden för de sporadiska snusarna imputerats från motsvarande månader 2016.

Därutöver har en imputering av värden gjorts även för 2019A respektive 2019B. Till följd av ett fel vid konstruktionen av urvalsramen genomfördes för få intervjuer med 17- respektive 18-åringar under året. Dessa åldrar blev därmed underrepresenterade. De har därför kompletterats med data från 2018 för att få en korrekt åldersrepresentation i materialet. Cirka tre fjärdedelar av svaren för 17- respektive 18-åringar kommer alltså från 2018 års undersökning, vilket i praktiken betyder att 2019 års resultat för dessa åldrar i hög grad bestäms av vad motsvarande respondenter svarade föregående år. Om denna imputering ej hade gjorts skulle det dock innebära att resultaten för gruppen 17–29 år blivit missvisande (i begränsad omfattning även för samtliga respondenter 17–84-år).

Registrerad försäljning av cigaretter och snus

Den registrerade försäljningen av cigaretter och snus består av legal (beskattad) försäljning i butiker och kiosker. Uppgifterna redovisas i Finansdepartementets årliga rapport Beräkningskonventioner (senaste Finansdepartementet, 2022). Det innebär att tobaksfritt snus inte ingår i statistiken till skillnad från i de självrapporterade uppgifterna. Eftersom tobaksfritt snus har ökat under senare år och utgjorde cirka 16 procent under 2020, kan detta förklara varför de självrapporterade uppgifterna visar en ökning men inte skattningarna baserade på anskaffning.

Finansdepartementets uppgifter revideras fortlöpande och de mest aktuella siffrorna är alltid preliminära. Även äldre uppgifter har ibland korrigerats i efterhand. Vissa enstaka revideringar har därför gjorts i denna rapport jämfört med de siffror som presenterades i tidigare rapporter.

Statistiken kring den registrerade försäljningen som redovisas i beräkningskonventionerna utgår från Skatteverkets data om punktskatteintäkter från tobaksförsäljningen och inkluderar hela den registrerade tobaksmarknaden. I denna

rapport redovisas den registrerade cigarettförsäljningen i antal cigaretter, där Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter divideras med punktskatten per cigarett.

I denna statistik ingår cigaretter som köps av norrmän och vi har tidigare skattat denna mängd med hjälp av norska studier och exkluderat den från den registrerade cigarettförsäljningen. En ny studie på alkoholområdet (Trolldal & Åström, 2021) har dock visat att mängden alkohol som svenskar konsumerar utomlands (och alltså inte ingår i statistiken) i stort motsvaras av vad utländska resenärer inklusive norrmän köper i Sverige. Eftersom det inte finns någon anledning att tro att det är annorlunda för cigaretter, har vi i denna rapport upphört med att exkludera norrmännens gränshandel från den registrerade försäljningen. Detta förändrar inte bilden av utvecklingen men ger däremot en något högre nivå.

Vad gäller norrmännens köp av snus är situationen annorlunda eftersom svenskar inte har motsvarande konsumtion av snus i andra länder. Vi har därför fortsatt att skattat denna mängd för snus och tagit bort den från den registrerade försäljningsstatistiken. Den aktuella skattningen baseras på en ny välgjord studie av den norska gränshandeln med alkohol som visat sig utgöra 4 procent av Systembolagets alkoholförsäljning under senare år (Guttormsson & Trolldal, 2020). Utifrån dessa 4 procent för 2019 har vi sedan skattat gränshandeln bakåt utifrån uppgifter om hur många som snusar i Norge. Eftersom snusning var mindre vanligt tidigare har vi antagit att gränshandel 2003 utgjorde 1,2 procent av snusförsäljningen i Sverige och att den ökat kontinuerligt till 4 procent 2019. Tidigare skattningar av norrmännens köp av snus i Sverige var något högre och baserades på självrapporterade uppgifter från ett slumpmässigt urval av rökare i Norge om var det snus man använt senaste gången var köpta i kombination med uppgifter om hur mycket de snusar (Kvaavik, 2018a; Lund & Vedøy, 2017). När det gäller förändringar i gränshandel under pandemiåret 2020 har vi utgått ifrån SCB:s skattning av hur gränshandeln med dagligvaror förändrades i Strömstad under 2020 (SCB, 2021). Enligt deras beräkning minskade den med totalt 62 procent. Eftersom även viss andel svenskar handlar i gränshandeln och handeln i kommuner utan gräns mot andra länder ökade med 6,5 procent (förväntad utveckling), antar vi att norrmäns köp av snus i Sverige minskade med cirka 75 procent under 2020.

De registrerade uppgifterna om snusförsäljningen redovisas i antal kilo (eftersom snus skatten baseras på vikt). För att slå samman den registrerade försäljningen med självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus har vi därför även skattat den registrerade försäljningen i termer av antal dosor.

Det finns inga officiella uppgifter om hur mycket en snusdosa väger i genomsnitt och vikten skiljer sig mellan lössnus och portionssnus. Det gör att förändringar i marknadsandel för respektive sort påverkar den genomsnittliga vikten per såld dosa. Utifrån uppgifter från Swedish Match vet vi att portionssnusets andel ökat från 53 procent 2003 till cirka 86 procent 2020. Vi bedömer också att den genomsnittliga vikten för en dosa portionssnus har sjunkit under senare

är genom framväxten av nya mindre storlekar på portionssnuset som väger mindre, så kallade mini, slim och superslim portioner. Exakt hur detta har påverkat genomsnittsvikten för en dosa portionssnus vet vi inte. I denna rapport har vi antagit en succesiv minskning från 22,9 till 17 gram mellan 2003 och 2020. När man tar hänsyn till att en dosa lössnus väger cirka 42 gram innebär detta att genomsnittsvikten för en snusdosa sjunkit från 33 till 21 gram mellan 2003 och 2020.

Oregistrerade delmängder cigaretter

Resandeförsel och smuggling

Det är viktigt att skilja på tobak som förs in i landet i samband med resor, så kallad resandeförsel och tobak som smugglas in i landet i syfte att säljas vidare. Den avgörande skillnaden är om införseln sker i kommersiellt syfte eller inte, det vill säga om den införda tobaken förs in i landet för eget bruk eller för att säljas vidare på den illegala marknaden i syfte att tjäna pengar på hanteringen (SFS 2000:1225, Lag om straff för smuggling).

I Monitormätningarna beräknas mängden resandeförd tobak med hjälp av frågor om hur många cigaretter och snusdosor resenärer har tagit med sig vid inresor till Sverige.

De som uppger att de rest in till Sverige från utlandet under de senaste 30 dagarna får uppge hur många gånger de har rest in i landet och om de förde med sig några cigaretter/snusdosor vid den senaste inresan. Antalet cigaretter/snusdosor man tog med sig vid den senaste resan multipliceras med antalet resor man gjort under samma tidsperiod.

Anskaffningen av smugglade cigaretter mäts med frågor om respondenten, någon gång under de senaste 30 dagarna, köpt cigaretter som någon eller några personer fört in i landet i syfte att sälja vidare för att tjäna pengar. Frågan lyder "Har du någon gång de senaste 30 dagarna, i Sverige köpt cigaretter som du tror eller vet är smuggelcigaretter? Med smuggelcigaretter menar vi cigaretter som någon fört in i Sverige i syfte att sälja vidare för att tjäna pengar på det". Om så är fallet ställs ytterligare frågor om antalet gånger man köpt smugglade cigaretter och vilka mängder det rörde sig om den senaste gången. Det finns alltså inte någon avsikt att i den här undersökningen mäta omfattningen av personer som själva smugglat in tobak. Frågorna avser istället att fånga in köp av redan in-smugglade cigaretter.

Införseln av cigaretter och snus är i praktiken fri till Sverige, så länge de införda mängderna är för privat bruk. För att i Monitormätningarna skilja på resandeförsel och smuggling av cigaretter behövs dock en övre gräns för hur mycket tobak som kan definieras som "för privat bruk". Det finns inte någon självklar sådan gräns. De av EU angivna indikativa nivåerna uppgår till 800 cigaretter, vilket är 4 limpor (Rådets direktiv 92/12/EEG). Men denna nivå kan överskridas om införseln är för privat bruk, vilket innebär att denna nivå inte är lämplig för

att skilja på resandeförsel och smuggling. På grund av detta används istället en högre nivå på 2 000 cigaretter.

Inte heller för snus finns någon mängdbegränsning för hur mycket en person kan föra in i landet för eget bruk. Det finns dock ett maximalt ekonomiskt värde som inte får överstigas utan att tull och skatt måste betalas. Det ekonomiska gränsvärdet ligger på 4 300 kr (cirka 15–20 stockar eller omkring 200 dosor) för den som reser med kommersiell flyg- eller färjetrafik, samt på 3 000 kr för övriga resande. För beräkningarna av mängden infört snus har därför en motsvarande övre gräns satts till 200 dosor per person och resa. Ingen respondent i Monitormätningen har dock varit i närheten av att rapportera införsel av så många dosor.

Även när det gäller köp av smugglade cigaretter används i undersökningen gränser för hur många cigaretter en person kan köpa under en 30-dagarsperiod. Anledningen till detta är att det kan finnas ett eller flera grossistled i hanteringen, men frågorna i undersökningen avser endast de cigaretter som köpts för eget bruk. Dessa gränser är desamma som för resandeförseln och är max 20 resor respektive köp senaste 30 dagarna samt max 2000 cigaretter (10 limpor) per resa/köp.

Extremvärden

Det kan av olika skäl förekomma extremvärden i datamaterialet. Det kan bland annat bero på att de intervjuade personerna har uppgivit felaktiga uppgifter eller på manuella felkodningar av intervjuaren. Det är av stor vikt att korrigera för dessa extremvärden, eftersom de beräknade volymerna anskaffad tobak annars kan bli missvisande. Ett exempel på detta är orimliga uppgifter om antal resor eller antal köp under de senaste 30 dagarna.

I undersökningen används därför ett tak på max 20 resor, 20 köp av smugglad tobak och 30 köp av tobak inom den registrerade försäljningen i Sverige. I praktiken har dock ytterst få korrigeringar gjorts av denna anledning. Från och med att den nya metodiken med webbsvar har fler extrema värden rapporteras, troligen för att det är lättare att skriva in fel och att ingen intervjuare kan korrigera. Därför har en ny maxgräns införts när det gäller antalet köpta smuggelcigaretter under den senaste 30-dagarsperioden. Den uppgår till max 6000 cigaretter. Motsvarande maxgräns infördes också gällande köp av registrerade cigaretter – se nedan.

Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder

Täckningsgrader

Som redan nämnts kan man på goda grunder anta att svaren på intervjufrågor om köp och konsumtion av tobak i en undersökning riktad till den allmänna befolkningen inte fångar upp de verkliga köpta och konsumerade nivåerna. Denna

underrapportering har två huvudsakliga orsaker. Dels att intervjupersonerna faktiskt inte kommer ihåg korrekt eller vill framstå som mer hälsosamma. Och dels att de som använder och köper cigaretter är överrepresenterade i bortfallet. Ett exempel på den senare effekten är en aktuell studie om bland annat rökning, där dagligrökare och personer med tobaksrelaterad beroendeproblematik var underrepresenterade i en uppföljning (Sundin, m.fl., 2015).

För att få ett mått på denna underskattning med avseende på anskaffning av cigaretter, ingår det i Monitorundersökningen frågor om de intervjuade personernas köp av cigaretter genom legala försäljningskanaler i Sverige. Frågorna avser cigaretter som sålts till ett pris som överstiger 48 kronor för ett paket. Det antas vara omöjligt för tobakshandlare att sälja cigarettpaket till lägre pris samtidigt som tobaksskatt och moms betalas fullt ut. Dessa självrapporterade uppgifter om antal köpta beskattade cigaretter räknas därefter om för att gälla hela populationen och jämförs avslutningsvis med de officiella mängderna försålda cigaretter i den av Finansdepartementet utgivna Beräkningskonventionen (Finansdepartementet, 2022). Se Trolldal & Åström (2021) för motsvarande resonemang för alkoholanskaffningen.

Den andel som de intervjuade personernas uppgivna köp av tobak, genom legala försäljningskanaler, utgör av den faktiska registrerade försäljningen brukar kallas täckningsgrad. Täckningsgraden anger i det här fallet det självrapporterade antalet köpta cigaretter i procent av de faktiska sålda mängderna enligt Beräkningskonventionen.

Idén bakom uppräkningsgraden är att den täckningsgrad som uppmätts för de självrapporterade köpen av registrerade cigaretter kan användas som utgångspunkt för att korrigera nivåerna för självrapporterade köp av oregistrerade cigaretter, det vill säga för resandeförsel och smuggling. Utifrån täckningsgraden tas den så kallade uppräkningsfaktorn fram – alltså den faktor som de rapporterade uppgifterna kan multipliceras med för att korrigera för underrapporteringen. I tabell I redovisas täckningsgraderna för varje enskilt år.

Av tabellen framgår att de självrapporterade cigaretköpen i genomsnitt uppgick till cirka 65 procent under perioden 2014–2019 och att den beräknade uppräkningsfaktorn därför blev cirka 1,5 ($1/0,65$). Det är således det inverterade värdet av täckningsgraden som använts som uppräkningsfaktor under denna period och som även använts bakåt till 2003 i denna rapport. I samband med införandet av den nya metodiken, med webbsvar och ny vikt, visade det sig att det inte längre fanns någon underrapportering när det gäller registrerade cigaretköp. Från och med 2019 och framåt sker därför inte längre någon sådan korrigering av de självrapporterade uppgifterna.

Tabell I. Självrapporterade köp av registrerade cigaretter (beskattade och sålda i Sverige), faktisk registrerad försäljning av cigaretter, täckningsgrad och skattad uppräkningsfaktor. Data för 2014–2020.

	Självrapporterat antal köpta cigaretter (milj.)	Antal registrerade försälda cigaretter (milj.) a	Täckningsgrad (%)	Uppräkningsfaktor
2014	3 400	5 244	0,65	1,5
2015	3 569	4 981	0,72	1,4
2016	3 103	5 027	0,62	1,6
2017	3 050	4 787	0,64	1,6
2018	3 471	4 701	0,74	1,4
2019A	3 014	4 901	0,61	1,6
2019B	5 270	4 812	1,10	0,9
2020	4 979	4 877	1,02	1,0

a) Källa: Beräkningskonventionen (2019,2020,2021). Exklusive skattad försäljning till norrmän.

Då motsvarande frågor om anskaffning av registrerat snus saknas i Monitormätningarna var det inte möjligt att beräkna motsvarande uppräkningsfaktor för snus. I den del av undersökningen som i stället handlar om respondenternas egen användning av snus får de respondenter som svarat att de snusar frågan om hur många snusdosor de i genomsnitt förbrukat i veckan. Utifrån den mängd som snusarna uppgett att de använt, framkommer att den självrapporterade snusförbrukningen har en betydligt högre täckningsgrad (cirka 85 procent) än vad som tidigare gäller för den självrapporterade cigarettförbrukningen (cirka 40–55 procent). Bedömningen är därför att en uppräkningsfaktor av självrapporterade köp av snus inte är lika motiverad.

Självrapporterade rök- och snusvanor

Frågekonstruktion

Resultaten från avsnittet om den självrapporterade konsumtionen baseras på frågor om respondenterna rökt cigaretter, snusat eller använt e-cigarett under de senaste 30 dagarna. De som svarar ja på dessa frågor får följdfrågor om de gjort det dagligen. De respondenter som svarat att de rökt/snusat/använt e-cigarett dagligen definieras som dagliganvändare. De som svarar nej klassificeras som sporadiska användare (eftersom de svarat att de rökt/snusat/använt e-cigarett någon gång de senaste 30 dagarna).

De dagliga rökarna får därefter svara på hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag de senaste 30 dagarna. Detta medan de sporadiska rökarna får frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per vecka. Såväl de dagliga

som de sporadiska snusarna får svara på hur många dosor de i genomsnitt snusar per vecka.

Extremvärden

Som ovan nämnt kan det av olika skäl förekomma felaktiga extremvärden i datamaterialet. För att minska risken att detta snedvrider materialet har höga extremvärden trunkerats ner, det vill säga sänkts ner till en förutbestämd maxgräns. De respondenter som svarat att de röker mer än 60 cigaretter per dag (dagligrökarna) eller mer än 60 cigaretter per vecka (de sporadiska rökarna) har trunkerats ner. Det maximala värdet på dessa variabler har därför varit 60 cigaretter per dag respektive 60 cigaretter per vecka. I praktiken har dock ytterst få extremvärden noterats, så trunkeringen har inte haft någon nämnvärd betydelse. För snuskonsumtionen är motsvarande gräns 20 dosor per vecka. Denna gräns gäller för både dagliga och sporadiska användare.

C.A.N

CAN – Nationellt kompetenscentrum inom ANDTS (alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel). Vårt fokus är undersökningar, forskning och kommunikation. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar och kartläggningar på uppdrag av kommuner och län.

CAN är en unik aktör med en fot i civilsamhället och en i det offentliga. Styrelsen utses till hälften av regeringen och till hälften av de cirka 50 medlemsorganisationerna vid årsmötet. CAN står för Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Läs mer om oss på www.can.se

